

1. סלים אבו מדיגם
2. סיאח אבו מדיגם
3. עבד אלקרים אלטורי
4. סלמאן אבו ג'לידאן
5. רופאים לזכויות אדם
6. אגודת הארבעים
7. הפורום לדו קיום בנגב
8. חברת הנגב למען האדמה והאדם, בע"מ
9. בוסתאן לשלום
10. האגודה לסיוע והגנה על זכויות הבדואים בישראל
11. האגודה הערבית לזכויות האדם
12. אגודת הגליל
13. עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל
על-ידי עוה"ד מ' דלאל ואח'
מעדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל
טל': 04-9501610 פקס': 04-9503140

ה ע ו ת ר י ם

נ ג ד

1. מנהל מקרקעי ישראל
 2. משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה
 3. משרד החקלאות
- כולם ע"י פרקליטות המדינה
משרד המשפטים, ירושלים

ה מ ש י ב י ם

תצהיר תשובה מטעם המשיבים

אני, ישראל סקופ, לאחר שהוזהרתי שעלי להצהיר את האמת וכי אם לא אעשה כן אהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק, מצהיר בזה כדלקמן:

1. אני מכהן כמנהל אגף הפיקוח במינהל מקרקעי ישראל, ואני נותן תצהירי זה בתשובה לצו-על-תנאי שיצא מלפני בית המשפט הנכבד.

כללי

2. עניינה של עתירה זו הוא פעולות ריסוס מן האוויר, אשר מתבצעות על ידי המדינה ומטעמה בקרקעות הנמצאות בבעלות ובחזקת המדינה בנגב.

ואולם, אין לנתק עניין נקודתי זה, בו בוחרים העותרים להתמקד, מן ההיבט הכולל, הרחב בהרבה של הסוגיה, והוא נסיון השתלטות רחב היקף של בדואים בנגב על מקרקעי ישראל והכלים העומדים לרשותה של המדינה לצורך הגנה על זכויותיה הקנייניות בקרקעות אלה, ולמילוי חובתה כנאמן הציבור כולו לעשות בהן שימוש מושכל על פי אמות מידה ציבוריות.

3. כך, מדי שנה בשנים האחרונות נעשות בנגב פלישות לשטחים פתוחים בהיקפים עצומים במקרקעי ישראל.
- במסגרת זו, נעשות ללא היתר פעולות בניה במקרקעי ישראל, לרבות בניה מחודשת של מבנים שנהרסו על ידי רשויות המדינה מכח צווים מנהליים ושיפוטיים.
- במקביל, נעשות בקרקעות המדינה בנגב פלישות בדרך של חריש וזריעה, אשר באות לידי ביטוי בגידולים על פני הקרקע. פעולות אלה מתבצעות בעונת הזריעה הרלוונטית, ולאחריה ננטשים המקרקעין עד לעונת הקציר.
4. יצוין בהקשר זה, כי לא אחת הפלישות נעשות לקרקעות אשר הושכרו על ידי המדינה לבדואים אחרים, ובדרך זו משיג הפולש את תחומו של מי שבהסכמה ובתמורה קבל הרשאה כדין להשכיר אותה קרקע. כך, למשל, פלשו העותרים 1-3 לקרקעות שהושכרו בעבר לבדואים אחרים, ושיועדו אף השנה להשכרה במסלול ייעודי זה. פועל יוצא מכך הוא כי אף אזרחים שומרי חוק מן הקהילה הבדואית עצמה, שהגיעו להסכם עם מינהל מקרקעי ישראל, נפגעים מתופעת הפלישה.
5. נסיונותיה של המדינה להתמודד עם תופעת הפלישות למקרקעיה בנגב בכלים מנהליים ושיפוטיים נתקלים לרוב בהתנגדות, לא אחת אף פיזית, מצד הפולשים וחבריהם לדרך.
- ודוק, אין מדובר אך בפעולות של פרטים, כי אם עניין לנו בפעילות מאורגנת ורחבת היקף, בה לוקחים חלק אף העותרים, ואשר שמה לה למטרה לטרפד את מדיניות הממשלה בכל הנוגע למקרקעי ישראל בנגב.
6. יתירה מזו; אף מקום בו מגיע הסכסוך בין הפולשים הבדואים למדינה לפתחם של בתי המשפט ממשיכים הפולשים לנהוג בניגוד לדין, ואין הם מכבדים את ההכרעות השיפוטיות הנוגעות בהם.
- משמעות הדברים האמורים היא כי מעבר לשאלה הקניינית רכושית, המדובר אף בפגיעה באינטרסים שלטוניים ובהתרסה ישירה כלפי הריבון ושלטון החוק.
- יצוין, כי גם עניינם של חלק מן העותרים ובני משפחותיהם נידון בפני בתי המשפט, ובמסגרת ההליך ניתן (בהסכמה) צו מניעה האוסר על כניסתם לשטח. מכאן, כי לגבי חלק מן העותרים, מהווה הגשת עתירה זו הלכה למעשה, אמצעי שנוגד להכביד על מימושם של פסקי הדין שנתנו בעניינם בעבר.
7. השימוש בכלי הריסוס נשוא העתירה הוא אחד האמצעים בהם עושה המדינה שימוש כדי להתמודד עם פלישות הנעשות בדרך של עיבוד חקלאי במקרקעי ישראל ללא רשותה של המדינה וחרף התראותיה.

פעולות הריסוס נעשות על ידי המדינה ומטעמה בסמכות וכדין, וזאת בעיקרו של דבר מכח ההוראות בחקיקה המתירות לבעלים של מקרקעין ו/או המחזיק בהם כדין לנקוט בפעולות לסילוק פלישה אל תחומו.

8. הריסוס מן האוויר מיועד להתמודדות עם פלישות לשטחים פתוחים בהיקף רחב, המרוחקים ממקום מגורים בטווח בטחון מתאים, והנמצאים בבעלותה ובחזקתה של המדינה. אמצעי הריסוס מן האוויר משמש אף לפינוי פלישות בדרך של עיבודים חקלאיים משטחי אש המשמשים את צה"ל.

9. ודוק; בשונה מן המוצג בעתירה, פעולות הריסוס אינן מבוצעות כנגד אנשים, אלא מטרתן להביא לקמילת הצמחים והנבטים שנזרעו שלא כדין בקרקעות הפלושות.

10. **יצוין כי השימוש בכלי הריסוס מן האוויר לפינוי שטחים אליהם היו פלישות המתבצעות בזריעה והבאות לידי ביטוי בגידולים שעל - פני הקרקע, החל לאחר שהפולשים בהתנהגותם גרמו בעבר להפרות חמורות של הסדר הציבורי, כאשר ניסתה המדינה להגן על קניינה באמצעים אחרים, כגון חריש הקרקע הפלושה. במקרים אלה, נתקלה המדינה לא אחת בהתנהגות אלימה של הפולשים, אשר ניסו בכוח הזרוע למנוע את פעולת החריש. התנגדות אלימה זו הובילה לפגיעות פיזיות הן בקרב המפנים והן בקרב הפולשים.**

הפרות הסדר שאירעו כאמור הביאו בשעתו, הלכה למעשה, לעצירה מוחלטת מצד המדינה בהתמודדות עם תופעת הפלישות הנרחבות לקרקעות הנגב, וזאת בשל החשש מפני אלימות ומפני התלהטות והידרדרות השטח למהומות רחבות יותר, כמו גם בשל ההיקף הגדול של כוח האדם אשר נדרש כדי לנסות ולהגן על הסדר הציבורי ועל עובדי המדינה הלוקחים חלק בהליך הפינוי.

פועל יוצא מכך, נאלצה המדינה לחפש כלים חלופיים לחריש הפיזי בקרקע, באמצעותם תוכל להגן על זכויותיה במקרקעי ישראל ללא עימותים וסיכון חיי אדם. מן הטעמים אשר יפורטו בתצהירי להלן, הריסוס מן האוויר נמצא כלי חליפי הולם לצורך כך.

11. בקשת העותרים בעתירה זו היא כי בית המשפט הנכבד יורה למשיבים להפסיק את פעולות הריסוס מן האוויר, בהיות פעולות אלה מסכנות, לטענת העותרים, חיי ובריאות בני האדם, חיות וסביבתם.

12. כפי שיובהר להלן, אין כל בסיס לטענה זו של העותרים. התוצאות בשטח מעידות דווקא על יעילותו וביטחונו של אמצעי הריסוס מן האוויר בכלל, ובאופן יחסי לתוצאות הקשות, הן מבחינת היעילות והן מבחינת הפגיעה הגופנית לה חשופים הנוגעים בדבר, של האמצעים החלופיים העומדים לרשותה של המדינה בנסיבות העניין, בפרט.

יתכן כי דווקא מאפיינים אלה של כלי הריסוס, ודווקא הצלחתו היחסית בהתמודדות עם בעיית הפלישה בדרך של זריעה ועיבוד עונתיים, הם אשר מניעים את העותרים לנסות למנוע מן המדינה את האפשרות לעשות בו שימוש.

העותרים מבינים היטב כי שלילת כלי זה מן המדינה, תוביל לקשיים של ממש במאבקה לאכיפת זכויותיה במקרקעי ישראל בנגב, ותאפשר את הרחבתה של תופעת הפלישה למימדים גדולים אף

יותר (כפי שאמנם אירע השנה, בה היתה המדינה מנועה באורח זמני, מעשיית שימוש בכלי הריסוס בעטיו של צו הביניים שניתן לבקשת העותרים בעתירה זו, מניעות אשר הובילה, הלכה למעשה, להרחבת היקף הפלישות.

13. לעניין בטיחות השימוש נבקש לעמוד כבר עתה על כמה נקודות מרכזיות:

ראשית, השימוש בריסוסי יבולים בכל רחבי הארץ, לצרכים חקלאיים שונים, לרבות לצרכי טיפול בגידולים עונתיים, נעשה כדבר שבשגרה. התכשירים בהם נעשה שימוש בפעולות הריסוס של קרקעות המדינה בנגב, מבוססים על החומר הפעיל "גליפוסט", אשר הינו החומר הפעיל הנפוץ ביותר בארץ ובעולם בתכשירים קוטלי עשבים.

שנית, על פי חוות דעתו של הטוקסיקולוג הראשי של משרד הבריאות במחלקה לבריאות הסביבה, פרופ' גארי ווינסטון, פעולות הריסוס נשוא העתירה, כפי שהן מתבצעות על ידי המדינה, אינן מקימות סכנה בריאותית לבני אדם. יצוין, כי המדובר בחוות דעת מקיפה שנערכה מחדש לצורך צירופה לתצהיר התשובה, הכוללת אף התייחסות רחבה לחוות הדעת שהמציאו העותרים. נוכח העובדה ששפת האם של פרופ' ווינסטון היא אנגלית, חוות הדעת נכתבה על ידו בשפה האנגלית. חוות הדעת וכן ההתייחסות לחוות הדעת של מומחי העותרים, ללא נספחיהן, יצורפו ויסומנו **מש/1**. לנוחיות בית המשפט מוגש במקביל להגשת תצהיר זה קלסר המרכז את חומר הרקע לכתבת חוות הדעת וההתייחסות הנלוות לה לרבות המסמכים אשר הוזכרו כנספחים להם.

ושלישית, בשונה מן הנטען בעתירה אין כל אינדיקציה לכך שבפעולות הריסוס מן האוויר שנעשו על ידי המדינה בנגב נגרמה פגיעה בריאותית כלשהי. ואמנם, מאז החל השימוש באמצעי זה לפני כארבע שנים, לא היתה כל קביעה שיפוטית ואף לא מתנהל כל הליך שיפוטי שבו מתבקש בית משפט לקבוע כי נגרמה פגיעה רפואית ו/או בריאותית כלשהי כתוצאה מהריסוס. המשיבים יטענו, כי אם היו בידי העותרים ראיות על פגיעה קונקרטית של ממש, המקימה עילה בנוזקין, היו אלה מן הסתם עושים בה שימוש בהליך אזרחי מתאים. העובדה שעד כה לא נקטו הפולשים בהליך כזה, היא הנותנת.

14. עולה מן המקובץ כי אין בפעולות הריסוס מן האוויר של אדמות המדינה בנגב כדי לפגוע בזכויות יסוד של תושבי הפזורה הבדואית או כל תושב אחר בנגב, כנטען בעתירה.

עוד עולה כי השימוש בריסוס, כאחד האמצעים להתמודדות עם פלישות לצורכי עיבוד חקלאי עונתי לאדמות המדינה בנגב, הינו דרך הכרחית וחיונית בנסיבות העניין המיוחדות.

אשר על כן יטענו המשיבים כי בקשת העותרים להפסיק את פעולות הריסוס מן האוויר, עלולה למנוע מן המדינה לעשות שימוש במכשיר היעיל והבטיחותי ביותר לשם הגנה על מקרקעי ישראל מפני פלישות בדרך של עיבוד חקלאי עונתי. מנגד, הדבר יאפשר לפולשים להמשיך לבצע עבירות ולהמשיך ולפגוע ברכוש הציבורי, תוך כדי הטלת אימה ואלימות על סביבתם.

נשוב ונזכיר, כי מתקיים יחס ישיר בין השימוש בכלי הריסוס לבין היקף הפלישות לאדמות המדינה בנגב. כך, **מאז החלה המדינה עושה שימוש בריסוסים כנגד פלישות למקרקעי לצורכי עיבוד חקלאי חלה ירידה תלולה בהיקף הפלישות** (וזאת, בד בבד עם ירידה ברמת האלימות הכרוכה בפעולות האכיפה לסילוק פולשים, נושא אף עליו נרחיב להלן). **מנגד - מאז התקבלה החלטת בית משפט נכבד זה, להוציא צו ביניים המונע את ביצוע הריסוסים (ההחלטה מיום 23.3.04), החלה מגמה הפוכה של השתלטות שלוחת רסן על מקרקעי ישראל. אף על כך ירחיבו המשיבים בהמשך.**

15. אשר על כן, יטענו המשיבים כי אין עילה להתערבותו של בית המשפט הנכבד כבקשת העותרים, ובית המשפט הנכבד יתבקש לדחות את העתירה.

16. במסגרת תצהירונו להלן, נעמוד תחילה ביתר הרחבה על הרקע הצריך לעניינה של עתירה זו.

במסגרת זו, יציגו המשיבים את הבעיה החריפה של פלישה למקרקעי ישראל בנגב ואת הניסיונות שנעשו על ידי המדינה משך השנים כדי להתמודד עם בעייה זו, ההצלחה החלקית שהם נחלו והקשיים שהתעוררו במהלך ביצועם, בשל פעילות אלימה כנגד נציגי המדינה שבאו לפנות את הפולשים.

בהמשך נרחיב אשר לשימוש אשר נעשה על ידי המדינה באמצעי הריסוס מן האוויר, סוגי הפלישה ביחס אליהם הוא מופעל, והיתרונות השונים הגלומים בו באופן יחסי לחלופות האחרות העומדות לרשות המדינה בהקשר דנן. עוד יפרטו המשיבים בכל הנוגע לאופן ביצוען של פעולות הריסוס באדמות המדינה בנגב. ואף יציגו את חוות הדעת של הטוקסיקולוג הראשי של משרד הבריאות (המחלקה לבריאות הסביבה), הקובעת כי פעולות הריסוס דנן, אינן מקימות סכנה בריאותית.

על יסוד רקע עובדתי זה, יראו המשיבים כי פעולות הריסוס, כאמצעי לסילוק פולשים מקרקעות המדינה בנגב, עומדות בדרישותיו השונות של הדין, ובכללן סמכות ומידתיות, וכי אין בהן כדי לפגוע בזכות יסוד של תושבי הפזורה הבדואית או כל תושב אחר בנגב.

תפיסת מקרקעי ישראל בנגב

17. כפי שהוזכר בפתח הדברים, מדי שנה נעשות בנגב פלישות לשטחים פתוחים בהיקפים עצומים במקרקעי ישראל. לא אחת, מתבטאות פלישות אלה בפעולות חריש וזריעה בעונה הרלוונטית, עונת החורף, ולאחריהן נטישה של המקרקעין עד לעונת הקציר.

18. המדינה באמצעות זרועותיה הביצועיות, מחוייבת לשמור על קרקעותיה, כך שניתן יהיה לעשות בהן שימוש לשם קידומן של מטרות שונות, לאומיות ואחרות, על פי המדיניות הקרקעית כפי שנקבעת מעת לעת על ידי הממשלה ומועצת מקרקעי ישראל. לצורך כך עושה המדינה שימוש במכלול הכלים שמעמיד לרשותה הדין.

כפי שנאמר לא אחת אף על-ידי בית משפט נכבד זה, הקרקע - מקרקעי ישראל - היא משאב רב חשיבות, השייך לכלל הציבור, ומהווה נכס לאומי. שטחה המוגבל של מדינת ישראל הופך את הקרקע למשאב רב ערך המצוי בחסר מתמיד, שערכו הכלכלי עולה עם התקדמות התכנון והפיתוח.

על רקע זה, מחוייב מינהל מקרקעי ישראל, המחזיק במקרקעי ישראל ומנהלן על פי דין, כנאמן הציבור, להגן על זכויות המדינה בקרקעות שבבעלותה, בין היתר על ידי סילוק פולשים הנכנסים לתחומיהן, ולנהל קרקעות אלה באורח מכוון ומושכל.

19. באשר לחשיבות שיש ליחס לשמירה על משאב הקרקע לטובת הכלל ועל המאמצים הנדרשים מן המינהל בכדי לשמור על משאב זה, יפים הדברים שנאמרו בפסק הדין שניתן בעתירה בה נדונה

בקשתם של חברי קיבוצים ומושבים לקבל לידיהם זכויות יתר בקרקעות על חשבון הכלל (בג"ץ 3939/99 קיבוץ שדה נחום נ' מינהל מקרקעי ישראל, פ"ד נו(6) 25, עמ' 69-70):

" על בסיס הקרקע מנהלים הפרט והחברה את כל מעגל חייהם:

" Land is the source of all material wealth. From it we get everything that we use or value, whether it be food, clothing, fuel, shelter, metal, or precious stones. We live on land and from the land, and to the land our bodies or our ashes are committed when we die. The availability of land is the key to human existence, and its distribution and use are of vital importance" (S. Rowton Simpson Land Law and Registration (Cambridge U. Press, 1976) .3

על חשיבות המקרקעין למדינה עמד חברי הנשיא ברק:

"המקרקעין ... הוא משאב לאומי. כמות המקרקעין אינה ניתנת להגדלה. חיי החברה מותנים ביכולת הציבור לעשות שימוש במקרקעין, כגון לבנות כבישים, לסלול מסילות, להסדיר אמצעי תקשורת, להבטיח בנייתם של מוסדות ציבור, לשמר עתיקות ונכסים תרבותיים, לשמר שטחים פתוחים, ולקיים שמירה על בטחון הציבור ושלומו" (ע"א 3901/96 הועדה המקומית לתכנון ובניה רעננה נ' הורוויץ (טרם פורסם); פסקה 9 לפסק דינו של הנשיא ברק).

המקרקעין הם, על כן, משאב חיוני מאין כמותו ובעל ערך רב. יש להם חשיבות גדולה במיוחד במדינה כמו ישראל, אשר גבולותיה צרים, צפיפות האוכלוסיה בה גדולה, ובהיותה ארץ קולטת עולים. אי אפשר ליצר קרקע, ועל כן על מדינה לכלכל צעדיה בהתחשב במצאי המקרקעין שבידה. אך ניתן להתאים את ייעודיהם של המקרקעין לצרכים המשתנים ולהגדיל ולהקטין את זמינותם לצרכים שונים.

בנסיבות אלה, על המדינה ועל המופקדים מטעמה על מקרקעיה לפעול בשיקול דעת זהיר בכל הנוגע לויתור על זכויות בקרקע, ולדאוג לעתודות קרקע מספיקות לצרכים השונים בעתיד: הן שטחים לבניה, לחקלאות, לתעשייה ולתעסוקה אחרת, והן שטחים פתוחים לצרכים שונים, לרבות שמירה על איכות הסביבה, הכל בהתאם לתכניות בניין עיר קיימות וצפויות. נדרשת גם מודעות לצורך בפיזור האוכלוסייה. נדרשת מדיניות קרקעית שקולה ומאוזנת הלוקחת בחשבון את כל השיקולים האלה."

20. הדין קובע מספר כלים משפטיים לשם התמודדות עם מצבים של פלישה למקרקעין, חלקם משותף לכלל הבעלים או המחזיקים של מקרקעין, לרבות המדינה, וחלקם ייחודי למדינה.

בכלליות יצוין, כי נושא זה מוסדר ביחס לכלל הבעלים והמחזיקים במקרקעין בסימן ב' לפרק ג' (הגנת הבעלות וההחזקה) ובפרק ד' (בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת) לחוק המקרקעין, התשכ"ט-1969 (להלן: "**חוק המקרקעין**");

במסגרת זו נמצאות אף ההוראות שעניינן סעד עצמי (סעיף 18 לפרק ג' לחוק המקרקעין). בפסק דינו ברע"א 4311/00 מדינת ישראל נ' אליעזר בן שמחון, פ"ד נח(1) 827 [להלן - "**עניין בן שמחון**"] מבהיר בית המשפט הנכבד, כי כלי זה עומד גם לרשות המדינה. יחד עם זאת, מכיר בית המשפט הנכבד גם בצורך של המדינה בכלים ייחודיים לשם סילוק פולשים. צורך זה הוכר הן בחקיקה והן בפסיקה.

ואמנם, נקבעו בחוק מקרקעי ציבור (סילוק פולשים), התשמ"א – 1981 (להלן: "**חוק סילוק פולשים**") כלים ייחודיים לשם סילוק פולשים ממקרקעי ישראל ומקרקעי הרשויות המקומיות. בנוסף, ביחס לקרקעות המשמשות לשטחי אש נתונות למדינה סמכויות שונות לסילוק פולשים על פי תקנות ההגנה לשעת חירום, 1945 מכוחן נסגר השטח.

בית המשפט מתייחס בפסק דינו האמור בעניין בן שמחון למשמעויותיו ואופן יישומו של חוק סילוק פולשים, אשר הרחיב ביחס למדינה את ההסדרים הקבועים בחוק המקרקעין לעניין עשיית דין עצמי לסילוק פולשים וכך נאמר בעמ' 842-841 לפסק הדין:

"הרחבת ההיתר לעשיית דין עצמית על פי חוק סילוק פולשים מקורה בגישה לפיה ההסדר הכללי שבסעיף 18 לחוק המקרקעין נמצא בלתי מספק כשמדובר במקרקעי ציבור. בשטחים פתוחים רבים השייכים למדינה היא איננה מממשת את תפיסת החזקה בפועל. מצב זה פותח פתח לפלישות, ולעיתים פלישות המוניות. במקרקעים אלה המשתרעים לאורכה ולרוחבה של הארץ, עשוי לחלוף זמן רב מעת הפלישה ועד שהמידע אודותיה נודע לבעלים. הקושי בפיקוח צמוד על המתרחש בכל אתר ואתר במקרקעי הציבור הפזורים בשטח הארץ גורע במידה רבה מעילותם של אמצעי עשיית הדין העצמי כנגד "פלישה טרייה" על פי ההסדר הכללי. מכאן שצרכים מינהליים מיוחדים הנובעים מהיקפם ומפרישתם של קרקעות המדינה והצורך להגן עליהם מפלישה ולשמור בכך על אינטרס ציבורי חשוב הם שהכתיבו את הצורך בהרחבה ניכרת של יכולת הפעולה לסילוק פולשים שלא דרך ערכאות המשפט. ניתן להניח כי אמצעים אלה נדרשו גם על מנת לתת בידי המדינה מכשיר יעיל לפעול כנגד פלישה מאסיבית של קבוצות גדולות של בני אדם, שאלמלא ניתן, היה מחייב הגשת תביעות משפטיות פרטניות רבות-היקף כנגד כל אחד מבני הקבוצה - דבר שהיה קושי ניכר להתמודד עמו. ההגנה על קרקעות הציבור מפני פלישת מסיגי גבול ומתן אמצעים יעילים לרשות הציבורית להתמודד כנגד תופעה זו הם שעמדו ביסוד חקיקת החוק ומתן הסמכויות להוצאת צווי סילוק מכוחו."

21. כלי הריסוס הוא אחד הכלים בהם עושה המדינה שימוש מקום בו זכאית היא על פי דין לסלק גידולים חקלאיים שנזרעו שלא כדין בקרקעותיה, במסגרת ההתמודדות הקשה לה היא נדרשת

בכל הנוגע לתופעה הרחבה של פלישות באמצעות עיבוד זריעה עונתיים בקרקעות בבעלותה ובחזקתה בנגב.

22. העותרים מציגים את פעולות הריסוס כאילו מכוונות הן כלפי תושבי הפזורה הבדואית. אין כל ממש במצג זה.

ראשית; פעולות הריסוס אינן מבוצעות כנגד אנשים, אלא מטרתן להביא לקמילת הצמחים והנבטים בקרקעות פלושות.

שנית; הריסוס אינו נעשה בהכרח כנגד פלישות של תושבי פזורה. יכול וזה יתבצע אף בקרקעות שנזרעו שלא כדין על ידי פולשים אחרים.

ושלישית; חלק מן הריסוסים נעשו בקרקע שהושכרה קודם לכן, למי מבין המגזר הבדואי, על פי נוהל מסודר, וכעת בא בדואי אחר (הפולש) וסילקו מן השטח.

23. חרף הדברים האמורים, מאחר והעותרים הרחיבו בעתירתם בעניין הפזורה הבדואית בנגב, מצאנו גם אנו לנכון להעמיד דברים על דיוקם ולהציג את התמונה בשלמותה כפי שתפורט להלן.

24. ברחבי הנגב הוקמו עד כה 7 יישובי קבע עבור האוכלוסיה הבדואית, המוסדרים תכנונית ומוניציפלית. בנוסף, פועלת המדינה להקמת יישובי קבע נוספים עבור האוכלוסייה הבדואית בנגב וכיום נמצאים בשלבי תכנון וביצוע שונים 8 יישובים נוספים, כמו גם הרחבות של יישובים קיימים באלפי מגרשים.

25. נוסף על הקמת היישובים החדשים והסדרת הפזורה ביישובי הקבע הקיימים והמתוכננים, משכירה המדינה לבדואים המעוניינים לעסוק בתחומי חקלאות, עיבודים עונתיים ובעל, כ - 135,000 דונם תמורת תשלום סמלי (וזאת בנוסף לאפשרות הניתנת לכלל הציבור לשכירות קרקע לזמן קצר לפי "הנוהל הרגיל" של מינהל מקרקעי ישראל). נכון להיום מדובר על דרישת תשלום בסך 2.02 ש"ח לדונם פלחה ו-0.24 ש"ח עבור דונם מרעה. לצורך כך, מדי שנה מתפרסמת בעיתונות הזמנה לכל הבדואים בנגב להגיש בקשות להשכרה עונתית של קרקעות לעיבוד על-פי נוהל מסודר, ובהתאם למלאי הקרקעות הקיים אותה עת. כל בדואי המעוניין בכך, לרבות העותרים, יכולים להגיש בקשה להשכרת קרקע.

בעונת האביב והמרעה, ניתנות על ידי המדינה הרשאות בהיקף נוסף של כ - 280,000 דונם למרעה. נוסף לכך, מתאפשר מרעה גם בשטחי אש בהיקף של כ - 35,000 דונם נוספים.

מכאן, כי סה"כ קרקעות הניתנות לעיבודים עונתיים או למרעה למגזר הבדואי בנגב לאורך כלל השנה עומד על 450,000 דונם.

26. חרף הדברים האמורים, מסיבות שונות, שאין זה המקום לעמוד עליהן, רק חלק מן הבדואים בנגב גרים ופועלים במסגרות שתוארו לעיל. אחרים פלשו למקרקעי ישראל הקימו מבנים באורח ספונטני ובלתי חוקי על פני שטחים נרחבים מקרקעות הנגב או פולשים בעונות הזריעה לקרקעות חקלאיות בבעלות המדינה לצורכי עיבוד.

כאן המקום לשוב ולציין, כי רבות מבין הקרקעות אליהן נעשו פלישות של בדואים בשנים האחרונות נכללו במאגר המשמש להשכרה עונתית כאמור. מכאן שהפולשים יכלו להגיש בקשה להשכרה עונתית של הקרקע אותה חפצו לעבד. ואולם כפי שהבהירו העותרים לא אחת למשיבים, אין הם מעוניינים לפעול בדרך זו. אשר על כן, במקום לפנות באופן מסודר, הם בחרו לסלק את השוכר הקודם, לפלוש לחלקה, ולגזול מאלה הזכאים לכך את היכולת ליהנות מקרקעות אלה.

27. מצב הדברים המתואר לעיל מעורר קשיים רבים בכל הנוגע למדיניות התכנון הראויה והיכולת לספק תשתיות בסיסיות לתושבים, ואולם לא זה המקום לעמוד עליהן.

הקושי הנוגע לעניננו הוא הפגיעה שיש בו כדי לפגוע בזכויות של המדינה במקרקעי ישראל.

28. המדינה מנסה להתמודד עם המציאות בשטח במישורים שונים. מחד, פיקוח על המקרקעין וסילוק פולשים תוך שימוש בכל הכלים החוקיים העומדים לרשותה; ומאידך, תכנון, הרחבה והקמה של יישובי קבע לפזורה הבדואית הנגב, והעמדת משאבים לצורך עידוד מעברם של תושבי הפזורה ליישובים אלה.

(נצטרף כנספח מש/2 להודעה זו מסמך אשר הוכן על ידי מנהלת הבדואים בנגב, המפרט את כל היישובים הקיימים והמתוכננים ואת ההטבות הניתנות לפזורה).

29. המצב הבעייתי בכל הנוגע לפזורה הבדואית בנגב נסקר על ידי השופט אור בבג"צ 528/88 אליעזר אביטן נ' מינהל מקרקעי ישראל ו-2 אה', פ"ד מג (4) 297, עמ' 301-300, כדלהלן:

"הבדואים מהווים במדינת ישראל מיעוט אתני בעל צביון ויחוד. הבדואים במקורם הינם שבטים נודדים שכלכלתם התבססה על מרעה גמלים וצאן. לבדואים תרבות ומורשת עתיקי יומין שמקורן בשבטי ערב בתקופה שלפני הופעת האיסלם. מאז ועד למחצית המאה הזו חלו שינויים מועטים בלבד במנהגייהם ונוהגי חייהם. בעשורים האחרונים החל בקרב שבטי הבדואים תהליך הדרגתי של מעבר מנומאדיות (חיי נוודות) לסמי-נומאדיות ולהתיישבות קבע.

המעבר לריכוזי קבע של שבטי הבדואים לווה בתמורות חברתיות וכלכליות בחיי הבדואים ובהתרופפות מה בזיקת הפרט למסגרת החמולתית, פלגית ושבטית. אולם עדיין זיקה זו, הכרוכה בשמירת נוהגיה ומנהגיה של החברה הבדואית, הינה המאפיין השולט ובעל ההשפעה המכרעת על דפוסי ההתנהגות החברתית של הבדואים.

המעבר לריכוזי קבע לא נעשה בצורה מתוכננת ומאורגנת, ולפיכך אופיין בתופעות שליליות של בניה בלתי-חוקית, **תפיסת אדמות מדינה** והעדר שירותים ציבוריים חיוניים.

לפיכך התגבשה עוד בשנות ה-60 מדיניות ממשלתית לפיה קיים צורך ליישב את הבדואים ביישובי קבע מתוכננים, וזאת כדי למנוע את התופעות של בניה בלתי-חוקית ותפיסת אדמות

מדינה, וכדי לאפשר מתן שירותים ציבוריים תקינים, כגון חינוך, בריאות, תברואה ושירותים מוניציפליים אחרים, דבר שלא ניתן לעשותו אלא במסגרת ישובי קבע שתוכננו לכך...

בצד הפתרון לתופעת הנוודות, שאינה עולה בקנה אחד עם סדרי מינהל תקינים בחברה המודרנית, ואינה מאפשרת מתן שירותים חברתיים ומוניציפליים סדירים והולמים, **נועדה המדיניות לישוב הבדואים בישובי קבע גם לפתור, כאמור, את הבעיות של בניה בלתי חוקית בריכוזים בדואים בלתי מתוכננים ותפיסת אדמות מדינה תוך טענות זכות בקרקעות אלה.**

בדרום הארץ בלבד קיימים עדיין, לאחר שכבר הוקמו ואוכלסו 7 עיירות בדואים, כ-6000 (!) מבנים לא חוקיים של בדואים (צריפים ופחונים). הקמת ישובי קבע נועדה, בין היתר, ליתן פתרונות דיור הולמים במסגרת ישובי קבע אלה למשפחות הבדואיות המתגוררים במבנים הבלתי חוקיים כדי לאפשר הריסת המבנים הבלתי חוקיים ופינוי השטח..."

(הדגשות שלי - א.ק.)

למרבה הצער, התופעה המתוארת בפסק הדין רק הוסיפה והתרחבה במהלך השנים, דבר אשר חייב את הממשלה לנקוט בדרכים שונות, לצורך התמודדות עימה, וזאת הן בתחום סילוק הפולשים, הן בתחום יצירת וודאות קרקעית והן בכל הנוגע לאמצעים לעידוד מעברם של תושבי הפזורה הבדואית ליישובי קבע.

30. לצורך כך, קיבלה הממשלה בשנת 2003 שתי החלטות בדבר תוכנית כוללת למגזר הבדואי (החלטה מס' 216 (ערב/1) מיום 14.4.03 והחלטה מס' ערב/14 מיום 17.9.03). במסגרת התוכנית נקבעה השקעה כספית של כ-1.1 מילארד ש"ח למשך 6 שנים כספים אלה מיועדים בעיקרם לשיפור התשתיות ולהקמת מוסדות ציבור ביישובי קבע, וזאת לצד חידוש הליך הסדר המקרקעין בנגב ואכיפת זכויות המדינה בקרקעותיה.

להלן נעמוד על עיקרי התכנית השש-שנתית עליה החליטה הממשלה כאמור:

- א. השלמת פיתוח ותשתיות של ישובים קיימים, תוך פרסום מכרזים לחברות מנהלות לביצוע הפיתוח בשכונות החדשות בישובי הבדואים הקיימים.
- ב. הקמת שבעה ישובים חדשים במגזר הבדואי, תוך מתן עדיפות לקידום תכנונם על-ידי מינהל התכנון.
- ג. יחודשו הליכי הסדר המקרקעין ובמסגרת זו, המינהל יגיש לפקיד ההסדר תביעות בעלות נוגדות במקרקעין כנגד תביעות בעלות שהוגשו על-ידי הבדואים, בהתאם לצורך. עד כה הוגשו כ-100 תביעות.
- ד. משרד המשפטים, בשיתוף עם מינהל מקרקעי ישראל יפעלו לקידום הסדרי הקרקעות ורישום זכויות במקרקעין בנגב.

ה. הגברת אכיפת זכויות המדינה במקרקעין ואכיפת חוקי התכנון והבניה, תוך תחזוק המערכים הדרושים לצורך ביצוע אכיפה כאמור.

העותרים ולהיכים משפטיים המתנהלים בנוגע לקרקעות שנפלו על ידם

31. לסיום נייחז מספר מלים לעותרים ולהיכים משפטיים המתנהלים בקשר לקרקעות שנפלו על ידם ועל ידי בדואים אחרים בנגב.

32. נפתח ונציין, כי העותרים 1-3 הינם בעלי זכויות במגרשים ביישוב רהט. מכאן כי אין הם "תושבי הפזורה הבדואית". חרף עובדה זו, מציגים העותרים את עתירתם כעתירה של "תושבי הפזורה הבדואית".

33. בעניינם של העותרים והקרקעות אליהן פלשו, התנהלו ומתנהלים הליכים משפטיים בפני ערכאות שיפוטיות שונות.

34. כך, ביום 21.3.2000 ניתן צו מניעה קבוע נגד מספר פולשים (המבקשים בהליך ונוספים שפלו עימם) אשר נתן תוקף של פסק דין להסדר אליו הגיעה המדינה עם הפולשים ביחס למקרקעין שבגוש 100227 [ר' פסק דינה של כב' השופטת שחף (ת.א. 9422/99, ת.א. 9424/99, ת.א. 9426/99, ת.א. 9427/99, ת.א. 9428/99, ת.א. 9429/99, ת.א. 9430/99 בבית משפט השלום, באר שבע, להלן - "**פסק הדין**"], אשר יצורף ויסומן **מ/3**].

יצוין, כי בין הצדדים לפסק הדין נמנים גם בני משפחת אבו מדיגם ובני משפחת אלטורי, אליהם משתייכים אף העותרים 1-2 (משפחת אבו מדיגם) והעותר 3 (משפחת אלטורי) בעתירה זו.

35. חרף הסכמה זו, הוגשה בחודש אפריל 2003 תובענה מטעם מספר פולשים (ת.א. 2748/03), ובכלל זה חלק מאילו שהיו צד להליך הקודם הנזכר לעיל, במסגרתה נתבקש צו מניעה קבוע שיאסור על מינהל מקרקעי ישראל לפגוע בחזקת התובעים במקרקעין ו/או להשחית את היבולים והתבואות הגדלים במקרקעין באמצעות ריסוס מן האוויר ו/או בכל דרך אחרת. יצוין כי אחד מן הצדדים לתובענה זו הינו ממשפחת אלטורי, אליה משתייך אף העותר 3.

כפי שפירטה המדינה בתגובתה לתובענה זו, אף לאחר שניתן פסק הדין אשר מנע את כניסתם למקרקעין, למצער, של חלק מן המבקשים, שבו אותם מבקשים ופלו למקרקעין **בניגוד מפורש לאמור בפסק הדין**.

ביום 13.6.03 התקבלה החלטת כב' השופט זלוצ'בר (סגן נשיא בית משפט השלום בבאר שבע), אשר דחה את הבקשה למתן צו מניעה, כדבריו, "בשתי ידיים בשל טעמים רבים והעיקרי שבהם: שיקולים המניעים בית משפט של יושר שלא לעזור לתובע".

בין היתר קבע סגן הנשיא כי:

"י"ד) תוצאת כל האמור לעיל היא כי לא רק שלא שוכנעתי על בסיס ראיות מהימנות לכאורה בקיומה של עילת תובענה, אלא לפחות לכאורה שוכנעתי הפוך מכך, כי המבקשים פלו פלישה טריה למקרקעין נשוא התובענה והמחזיק העקבי

שהשליטה הישירה במקרקעין היא בידיו, הוא דווקא מינהל
מקרקעי ישראל".

באשר להפרתו של פסק הדין שניתן קבע כב' השופט זלוצ'ובר:

"אם לא די בכך שהמבקשים, לפחות 4 מתוכם, פלשו
למקרקעין בניגוד לפסק הדין, תוך רמיסת קביעותיו, מצאו הם
לנכון לטעון מבלי לגלות במפורש מי היה צד לאותו פס"ד
כנגד קביעותיו של פסק הדין.

נטען כנגד פסק הדין כי אינו חוקי. מדובר בפסק דין חלוט שלא
ערערו עליו. האם הדרך לתקוף פס"ד היא בפלישה למקרקעין
בניגוד לפסק הדין?

יתרה מכך, הרי 4 מבקשים חתמו כאמור על הסכם פשרה בפני
כב' השופטת שחף ורק בעקבות זה ניתן פסק הדין, ואם כך, גם
בהנחה מרחיקת לכת שאין לה כל בסיס, לפחות לעת עתה, כי
פסק הדין לא חוקי או לא קיים, הרי מנועים אותם 4 מבקשים
מלטעון כנגדו ובוודאי מנועים מלטעון כנגד הסכם הפשרה
עליו חתמו ואותו לא טרחו לבטל כדין..."

החלטת כב' השופט זלוצ'ובר מצורפת ומסומנת מ/ש/4.

36. לצד הליכים אלו קיימים מספר הליכים אזרחיים נוספים בהם מעורב העותר 2, הנסובים על
אותם המקרקעין אשר נידונו בהליכים הקודמים שנזכרו לעיל (המקרקעין שבגוש 100227),
ואשר מחילים את פסק הדין המוסכם הנזכר לעיל גם על העותר 2, כפי שאף קבע בית המשפט
(ר' החלטת כב' השופטת בית אור מיום 13.3.03 המצורפת ומסומנת מ/ש/5).

יצוין, כי על החלטה זו הוגש ערעור לבית המשפט המחוזי בבאר שבע, וכי ביום 26.2.04 ניתן
פסק הדין בהרכב של שלושה שופטים אשר דחה את ערעורם של המבקשים בקובעו כי "עולה
איפוא, מכל האמור לעיל, שהמקרקעין הנדונים הם בבעלות המדינה ולאחר שהוחלט כי
המערערים הם פולשים הרי שהצווים לסילוק יד הוצאו כדין".

פסק הדין מצורף ומסומן מ/ש/6.

להשלמת התמונה יצוין כי ביום 15.4.04 הוגשה בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית
המשפט המחוזי, התלויה ועומדת בפני בית משפט נכבד זה.

37. מדברים אלו ניתן יהיה ללמוד על אופן התנהלותם של חלק מן הפולשים, ואף על התנהלות חלק
מן העותרים, אשר מחד, תביעותיהם לזכויות במקרקעין הפולשים נדחו בפסקי דין ומאידך, וחרף
פסקי דין אלו, שבים ופולשים אל אותם מקרקעין ועוד מגדילים עשות בפנותם לבית משפט נכבד
זה, במטרה לשלול מן המדינה את הכלים המתאימים לשם ביצועם של פסקי דין אלה.

סילוק גידולים חקלאיים מקרקעות המדינה בנגב

38. נוכח התופעה הקשה של פלישות חוזרות ונשנות לקרקעות המדינה בנגב, מקיימת המדינה באמצעות זרועותיה הביצועיות השונות, ובראשן "הסיירת הירוקה" פיקוח שוטף על השטחים הפתוחים בבעלותה. בעונות המועדות לפלישה, תדירות הסיורים מגיעה כדי פעם בשבוע לכל הפחות.
- יצוין בהקשר זה, כי סמכויות פיקוח ואכיפה מוקנות לפקחי הסיירת מכח סעיפים 58-60 לחוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה, תשנ"ב - 1998. על פי הוראת סעיף 60(א) ועל פי מינוי מאת מינהל מקרקעי ישראל, הוסמכו פקחי הסיירת להפעיל סמכויותיהם על פי חוק גנים לאומיים לשם מניעת החזקה שלא כדין במקרקעין של המדינה, של הקרן הקיימת לישראל ושל רשות הפיתוח, לרבות תוך סילוק ידם של מסיגי גבול, הסרת מבנים בלתי חוקיים וכיו"ב.
39. כאשר מתגלים סימני פלישה טרייה מופעל על ידי הסיירת הירוקה ומינהל מקרקעי ישראל נוהל הטיפול אשר יפורט להלן:
- א. עם גילוי הפלישה מוגשת תלונה במשטרת ישראל;
- ב. השטח משולט בשלטים המבהירים כי הכניסה אליו אסורה וכי מדובר באדמות מדינה. השלטים מוצבים לאורך גבולות החלקה בסמוך לדרכי הגישה והצירים המרכזיים.
- ג. במידה ומדובר בפולש ידוע, ניתנת ההתראה לפולש בשטח. במקרים בהם הפולש אינו ידוע, מודבקת ההתראה על-גבי השלט המודיעה לפולש שעליו לפנות את השטח תוך 48 שעות.
40. כפי שכבר הוזכר לא אחת לעיל, תופעת הפלישה לקרקעות המדינה בנגב, מתאפיינת במקרים רבים בפעולות חריש וזריעה בעונה הרלוונטית, ולאחריהן נטישה של המקרקעין עד לעונת הקציר, אז חוזר הפולש לשם איסוף התבואה שזרע.
- משמעות הדברים האמורים היא כי הפלישה גופה מתבצעת בזריעה ובאה לידי ביטוי **בגידולים שעל-פני הקרקע**, הגדלים באדמות המצויות בבעלות המדינה, מהם מבקשים ליהנות אלו שפלושו לאדמות אלה שלא כדין.
- נוכח אופיין האמור של הפלישות, פעילותה של המדינה להגנה על זכויותיה במקרקעין מכוונת כלפי העיבודים החקלאיים. סילוק המעשי של הפלישה בא לידי ביטוי בסילוקם של אותם עיבודים, כאשר השאיפה היא למצוא דרך פעולה שתוביל לאפקטיביות מקסימלית בסילוק הגידולים, לצד צמצום הפגיעה בסדר הציבורי העלולה להיגרם, ועל פי הנסיון אמנם נגרמת בפועל, על ידי הפולשים ותומכיהם אגב הליך הסילוק.
- סילוק גידולים חקלאיים באמצעים אגרוטכניים
41. במהלך השנים בוצעו על ידי המדינה פעולות שונות להגנה על זכויותיה מפני פולשים המעבדים את אדמותיה ללא רשות.
- בראשית הדרך, סילוק הפולשים נעשה בדרך קרקעית, תוך שימוש באמצעים אגרוטכניים, בעיקר טרקטורים, אשר הפכו את הקרקע בה צמחו הגידולים, ובכך הביאו לסילוק פירות הפלישה.

טרקטורים אלה לוו, ככל הנדרש, על ידי נציגים של הסיירת הירוקה מינהל מקרקעי ישראל, ובמידת הצורך אף משטרת ישראל.

42. כבר בשנת 1995, החלו נתקלים אנשי הרשויות בבואם לבצע את הליכי הסילוק בהתנגדות אלימה מצד הפולשים, שלוותה בתקיפת אנשי הסיירת הירוקה, מינהל מקרקעי ישראל והמשטרה. אלימות זו הובילה לא אחת להפסקת העבודה בטרם הושלמו פעולות הפינוי. בכך, השיגו הפולשים את מטרתם וזכו להנות מפרי פעילותם הבלתי חוקית.

יחד עם זאת, ולמרות גילויי האלימות שנמשכו אף בשנים שלאחר מכאן, המשיכה המדינה עד לשנת 1998, לפעול כנגד פלישות לאדמותיה לצורך עיבוד חקלאי באמצעים אגרוטכניים כאמור, אם כי פעילותה צומצמה במידה ניכרת.

43. בשנת 1998, חלה הסלמה קשה באלימות כלפי אנשי הרשויות שפעלו לסילוק עיבודים שנזרעו שלא כדין באדמות מדינה בנגב.

כך, בפברואר 1998 נערכה המדינה לסילוק עיבודים שנזרעו שלא כדין בשטח של כ-630 דונם בקרקעות אשר בבעלותה באזור הסייג בנגב. המדובר בקרקעות אשר הוחכרו כדין לתושבים בדואים אחרים ובאו הפולשים וסילקו אותם חוכרים מן הקרקע. התכנית היתה לסלק את העיבודים באמצעות 3 טרקטורים אשר יהפכו את סימני הפלישות. נוכח החשש מאלימות אגב פעולות הסילוק, רוכז לצורך ביצוען צוות גדול, אשר כלל את כל אנשי הסיירת הירוקה מכל הארץ (37 במספר), וכן כ-10 פקחים של המינהל ומספר עובדי משרד הפנים. לצורך אבטחת הפעולות הקצתה המשטרה כח בהיקף של 30 שוטרים.

על-פי התכנון המקורי, מבצע סילוק הפולשים נועד להתבצע במהירות, במטרה לצמצם ככל שניתן את החיכוך עם האוכלוסייה המעורבת. ואולם, עוד טרם הוחל במבצע זה, התאספו קבוצות של תושבי הסביבה והתגודדו סביב לחלקה נשוא הפלישה. נציגי מנהל מקרקעי ישראל והסיירת הירוקה הציגו בפני נציגי התושבים את המסמכים המשפטיים המעידים על זכותה של המדינה, אלא שלא היה בכך כדי להועיל. בתוך זמן קצר, החלו גילויי אלימות חמורים מצידם של הפולשים שבאו לידי ביטוי ביידוי אבנים ואף שימוש ברכבים פרטיים בניסיונות לדריסת שוטרים.

לצורך הפסקת פעולות האלימות הוזנקו כ-100 שוטרים נוספים על אילו שכבר נכחו בשטח, וכן מסוק משטרה. רק בעקבות התערבות נוספת זו, ניתן היה להפסיק את גילויי האלימות בשטח.

גילויי האלימות הקשים הובילו לפגיעות גוף בשני צידי המתרס - שוטר מג"ב נפצע ברגלו, תושב מקומי אושפז ואיש הסיירת הירוקה נפצע כתוצאה מהתהפכות הג'יפ עליו נסע.

בנסיבות אלו, ומחשש לשלומם ובריאותם של הצדדים המעורבים כולם, נאלצו הרשויות להפסיק את פעולות הסילוק באיבן. כך, באמצעות השימוש בכח הזרוע ותוך ניצול חששה של המדינה מפני סיכון חיי אדם, הצליחו הפולשים להשיג את מטרתם הבלתי חוקית ונותרו בקרקע להינות מפרי מעשיהם האסורים.

יצוין, כי אף במהלך פעולות אחרות, שנערכו לסילוק פולשים באזור צומת להבים, נתקלו אנשי הרשויות בהתנהגות אלימה מצד הפולשים, שהובילה לפציעה קלה של נהג הטרקטור משברי זכוכית.

מסמכים המתארים את ההתנגשויות האלימות שאירעו כאמור, מצורפים ומסומנים מש/7.

44. נוכח גילויי האלימות הקשים בהם נתקלו אנשי הרשויות המופקדים על הגנה על מקרקעי המדינה בנגב (בדומה לזו בה נתקלים אנשי רשויות אחרים אשר נדרשים לבצע פעולות רשמיות שונות ברחבי הנגב ובמיוחד באזורי הפזורה הבדואית בנגב, כגון מסירת צווים על פי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965 או מסירת הזמנות והחלטות של בתי המשפט), הוחלט לבצע הערכה מחודשת באשר לדרכי הפעולה המתאימות לסילוק הפולשים מאדמות המדינה.

בהקשר זה אף ניתנה הדעת כי נקיטה בפעולות אכיפה, הכרוכות בחיכוך עם תושבי הפזורה הבדואית בנגב, מעוררת לא אחת סערת רגשות בקרב כלל הציבור הבדואי במדינה, דבר הגורם להתגייסות ציבור זה בכללותו לשם מתן סיוע (גם אלים) לפולשים, ופועל יוצא מכך גדלים אף היקף הפגיעה והשלכות הרוחב האפשריות.

עד למציאת פתרון חליפי הולם, ובשל החשש להישנותם של אירועים אלימים נוספים, לא נערך כל מבצע לסילוק פלישות בדרך של זריעה ועיבוד חקלאי בשנים 1999-2001.

45. כתוצאה מהפסקת הפעולות לסילוק פלישות בזריעה, עלה היקף הפלישות מסוג זה כמפורט להלן:

כך בשנת 1998 היקף הפלישות בזריעה עמד על כ-4,000 דונם. בשנים שלאחר מכן (1999 עד 2001) חלה עלייה ניכרת בפלישות והן השתרעו על שטחים בגודל העולה על 12,000 דונם.

46. בשל הבעיות שנתגלעו בהפעלתם של הכלים האגרוטכניים כמתואר לעיל, מתוך רצון לצמצם את סדרי הכוחות ואת הזמן הנדרשים לצורך ביצוע פעולות לסילוק עיבודים חקלאיים שנזרעו שלא כדין במקרקעי ישראל, וכדי להימנע ככל האפשר מחיכוך בין הכוחות המפנים לפולשים אשר כבר גבה כאמור בעבר מחיר של פגיעה פיזית הן בקרב אנשי הרשויות המופקדים על המלאכה והן בקרב האוכלוסייה המקומית, נפלה ההחלטה לעשות שימוש במקרים המתאימים אף באמצעי של ריסוס מהאוויר.

למען שלמות התמונה בכל הנוגע לשימוש בכלים האגרוטכניים, משמעותו והשלכותיו נבקש להביא בפני בית המשפט הנכבד את הנתונים הנוגעים לפעולות האגרוטכניות בהן נקטה המדינה בשנה זו לסילוק פלישות מסוג זריעה ועיבוד חקלאי בנגב, וזאת בשל צו הביניים שהוצא בעתירה זו אשר מנע את השימוש בכלי הריסוס. כך, ביום 17.1.05 בוצעו פעולות אגרוטכניות לסילוק פלישות מסוג של זריעה ועיבוד חקלאי בשטחים שגודלם 1,100 דונם באזור נבטים דרום; היקף כוח האדם שנדרש לביצוען של פעולות אלה עמד על כ-210 שוטרים וכ-50 פקחים. אף ביום 1.2.05, בוצעו פעולות אגרוטכניות לסילוק פלישות מסוג של זריעה ועיבוד חקלאי, הפעם על שטחים שגודלם כ-3,900 דונם באזור להבים. לצורך ביצוע פעולות אלו נדרש כוח האדם בהיקף אדיר שעמד על כ-80 פקחים, 20 אנשי מקצוע וכ-900 (!) שוטרים, ודרש הערכות מקדימה ומורכבת מצד כל הגורמים המעורבים.

ריסוס מן האוויר של אדמות מדינה ככלי לסילוק פלישות בדרך של זריעה ועיבוד

47. על רקע הדברים אשר תוארו לעיל, החל משנת 2002 עושה המדינה שימוש באמצעי של ריסוס מן האוויר לצורך סילוק פלישות בדרך של זריעה ועיבוד אל מקרקעין שבבעלותה בנגב.

השימוש בכלי זה נעשה ביחס לשלוש קבוצות מקרקעין בלבד – שטחי אש שנסגרו מכוח הצו לסגירת שטחים (ר' תקנות ההגנה לשעת חירום - 1945); מקרקעין בבעלות המדינה שעברו

הליכי הסדר מקרקעין; ומקרקעין שנידונו בהליכים משפטיים וניתנו פסקי דין בעניינם לעיתים אף בהסכמה עם הפולשים (ר' למשל, פסק הדין שניתן בת.א. 9422/99, אשר צורף כנספח מ/ש3).

אף ביחס לקרקעות כאמור, השימוש בחלופת הריסוס נעשה אך ורק בנסיבות הבאות:

- א. מדובר בפלישות בדרך של עיבוד חקלאי בהיקפים רחבים.
 - ב. מדובר בקרקעות מרוחקות ממקום מגורים בטווח ביטחון מתאים. כאשר המדובר בשטחי אש ממילא עצם העיבוד בהם מסוכן.
- בכל מקרה, ההנחיות למטוסי הריסוס הינן להתרחק לפחות 500 מ' מאזורים בהם קיים סיכוי להימצאותם של בני אדם, גם כאשר השטחים הפולשים צמודים לריכוזי מגורים.
48. שלא כנטען בעתירה, מקור הסמכות לביצוען של פעולות הריסוס המיועדות לסילוקם של גידולים שנזרעו שלא כדין בקרקעות המדינה, אינו חוק הגנת הצומח, תשט"ז-1967 (להלן: "חוק הגנת הצומח"), אלא ההוראות בדין שעניינן "הגנה על הבעלות וההחזקה" ו"בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת", אותן הזכרנו לעיל, וכן פסקי דין של בתי המשפט אשר הורו על פינוי וסילוק יד.
- יחד עם זאת, כפי שיפורט להלן, הריסוס עצמו נעשה בתכשיר מוכר ורשום על ידי משרד החקלאות ופיתוח הכפר.
- להלן נעמוד על הפרטים הנוגעים לעצם הריסוס, קוטלי העשבים בהם נעשה שימוש והאופן בו מתבצעות בפועל פעולות הריסוס לסילוק עיבודים שנזרעו שלא כדין בקרקעות המדינה בנגב, ונראה כי אלה מתישבות הן עם הוראות הדין הצריכות לעניינן כמו גם עם הכללים המסדירים את השימוש באמצעות ריסוס מן האוויר בקוטלי העשבים המבוססים על גליפוסט, בהם מרססת המדינה את הגידולים שנזרעו על אדמותיה בנגב.
49. נפתח ונציין, כי פעולות הריסוס מתבצעות רק לאחר שניתנו לפולשים ההתראות המקובלות, כמפורט בסעיף 39 לעיל.
50. לשם ביצוע פעולות הריסוס בשנים עברו שכר מינהל מקרקעי ישראל את שירותיה של חברת כים-ניר, אשר הינה חברת הדברה מנוסה ובעלת מומחיות.
- תכשיר הריסוס העיקרי בו נעשה שימוש על ידי חברת כים ניר הוא תכשיר הראונדאפ. בעקבות בחינה חוזרת שנערכה לקראת הגשתו של תצהיר התשובה לעתירה התברר כי בנוסף על ה"ראונדאפ" ריססה כים ניר אף בתכשירים גליפוגן וטייפון. יצוין כבר עתה, כי שלושת התכשירים האמורים מבוססים על החומר הפעיל גליפוסט.
- כפי שנמסר על ידי חברת "כים-ניר", במהלך השנים 2002-2003, השנים הראשונות בהן בוצעו פעולות של ריסוס מן האוויר, נעשה הריסוס תוך שימוש בחומר ההדברה "ראונדאפ" בלבד. בשנת 2004 נעשה שימוש בשני התכשירים האחרים (קרי, "גליפוגן" ו"טייפון"). עיקר השימוש, כך נמסר, נעשה בחומר "גליפוגן" (500 ליטר), בעוד שב"טייפון" השתמשה החברה אך ב-195 ליטר.

51. שלוש תכשירים אלה קבלו תעודת רישום ממנהל האגף להגנת הצומח ולביקורת במשרד החקלאות ופיתוח הכפר, וזאת על פי תקנות הגנת הצומח (הסדר יבוא ומכירה של תכשירים כימיים), התשנ"ה-1994.

על פי הוראותיהן של התקנות הנזכרות לעיל, נערך ביחס לכל תכשיר הדברה, הליך של רישום, הכולל בדיקה ראשונית של התכשיר על יסוד המידע הטוקסיקולוגי שנצבר ביחס אליו, אישור לעריכת ניסויים לשם קבלת מידע על התנהגותו של התכשיר בתנאי הארץ, הגשת בקשה לרישום הכוללת מידע בריאותי בדבר התכשיר, הפורמולציה של התכשיר, התנהגותו בסביבה, מידע על רעילותו, מידע על שאריות התכשיר ועוד, דיון בועדת מומחים בין משרדית לעניין רישום תכשירים (ועדה בה חברים נציגי משרד החקלאות ופיתוח הכפר, נציגי משרד הבריאות, נציגי משרד העבודה והרווחה, נציגי המשרד לאיכות הסביבה ונציגי של ארגון צרכנים), המייעצת למנהל האגף להגנת הצומח ולביקורת במשרד החקלאות ופיתוח הכפר, ולבסוף מתן תעודת רישום על ידי המנהל.

כחלק מהליך רישום זה אף מאושרת לתכשיר הרשום, על פי הוראת תקנה 5, תווית האריזה הכוללת פרטים, בין היתר, באשר ליצרן התכשיר, המפעל בו הוכן, ריכוז החומר הפעיל בתכשיר, אופן השימוש בתכשיר, אופן הכנת התכשיר וכמות התרסיס לדונם, וכן פרטים שונים בכל הנוגע לתנאי האחסנה של התכשיר, אמצעי זהירות אם נדרשים במהלך השימוש בו, דרגת הרעילות של התכשיר לדבורים ולדגים ודרגת רעילותו של התכשיר לפי קבוצות רעילות שנקבעו בתקנת משנה (16) ועוד.

בהתאם להליך המתואר לעיל אף נרשמו התכשירים "ראונדאפ", "גליפוגן" ו"טייפון", ונקבעו הפרטים הרשומים בתוויות האריזה שלהם.

52. העותרים ציפו לעתירה תווית אריזה שאושרה לתכשיר ה"ראונדאפ" המיועדת למיכל בגודל 1 ליטר. ואולם אין זו התווית הרלבנטית לענייננו. התווית הרלבנטית היא דווקא התווית המאושרת למיכל בגודל של 20 ליטר, שכן זה המיכל המשמש לצורך ריסוס מן האוויר (בעוד המיכל בגודל של 1 ליטר משמש לריסוס מן הקרקע). למען הנוחות, נצרף כנספח 8/ש להודעה זו עותק של תווית אריזה תכשיר ה"ראונדאפ" בגודל של 20 ליטר.

עיון בתווית אריזה זו, מלמד כי בשונה מן המצג שמציגים העותרים בעתירה, התכשיר מסווג בדרגת הרעילות הנמוכה ביותר של תכשיר הדברה, על פי הסיווג אשר נקבע בתקנה 5(15) לתקנות הגנת הצומח (הסדר יבוא ומכירה של תכשירים כימיים), התשנ"ה-1994. (דרגה 4)

זאת ועוד, תווית האריזה מלמדת בבירור, כי תכשיר ה"ראונדאפ" (כאשר הוא נמצא במיכלים המכילים 20 ליטר) מיועד, בשונה מן הנטען בעתירה, אף לריסוס מן האוויר. כך, כלולות בתווית האריזה הוראות מהוראות שונות בכל הנוגע לנפח התרסיס בו יש לעשות שימוש בעת ריסוס מן האוויר ולתנאי השטח והריסוס מקום בו זה נעשה מן האוויר (מרחק מגדולים חקלאיים, מטעים וגינות, גודל הטיפות, תנאי מזג אוויר ועוד). במסגרת זו, אף נקבע כי יש להימנע מהגעת התרסיס לבריכות דגים ומקורות מים. הא ותו לא.

כל האמור חל אף לגבי תווית האריזה של ה"גליפוגן" שכן היא זהה בתנאיה לתווית הראונדאפ.

אשר לתווית האריזה של הטייפון, הרי שזו אינה קובעת הוראות באשר לשימוש בתכשיר לצורך ריסוס מן האוויר. משמעות הדברים היא כי לא הותר ריסוס מן האוויר בתכשיר הטייפון.

כפי שהובהר על ידי משרד החקלאות, הטעם לכך הוא כי יצרן הטייפון לא בקש כי יאושר אף ריסוס מן האוויר בתכשיר זה.

עם זאת, הוסיף והבהיר ממשרד החקלאות, כי לאור הרכבו הכימי של הטייפון, המבוסס על החומר הפעיל גליפוסט בדומה ל"ראונדאפ", הרי שמבחינת האספקט הבריאותי של התכשיר סביר להניח כי לא היה כל קושי באישורו לשם ריסוס מן האוויר.

בכל מקרה, כפי שכבר הובהר, השימוש בתכשיר הטייפון היה מועט (רק בשנת 2004 ואף בה היקף השימוש בתכשיר זה הגיע כדי כ-28% בלבד מסך החומר בו נעשה שימוש לצורכי ריסוס מן האוויר באותה שנה).

מינהל מקרקעי ישראל מבקש להבהיר לעניין זה, כי בחוזה המסגרת למתן שירותי ריסוס שנחתם בינו לבין חברת "כים-ניר", נקבע מפורשות בסעיף ההגדרות כי "חומרים" הינם חומרי הדברה קוטלי עשבים מסוג "ראונדאפ" בלבד. כן הצהירה חברת "כים-ניר" בסעיף 3 לחוזה המסגרת "כי הוא ממלא וימלא אחר כל החוקים, התקנות, חוקי העזר והצווים החלים ו/או שיחולו במשך כל תקופת ההסכם..."

ואמנם עד למועד הבירור שנערך סמוך להגשת תצהיר התשובה, סבר המינהל כי החומר היחיד בו נעשה שימוש לצורך ריסוס מהאוויר, הינו ה"ראונדאפ", שהינו כאמור חומר הדברה קוטל עשבים שקבל את אישורו של משרד החקלאות לצורך ריסוס מן האוויר.

ביני וביני, ההתקשרות עם כים-ניר כבר פגה, ובשל צו הביניים המינהל לא התקשר התקשרות נוספת עם חברת הדברה כלשהי לעניין ריסוס מן האוויר. מכאן ולהבא, בהתקשרויות עתידיות, יקפיד המינהל לוודא כי הריסוס מן האוויר ייעשה רק בתכשירים שיאושרו לצורך כך על ידי משרד החקלאות.

53. אשר לחומר הפעיל "גליפוסט", אשר הינו כאמור החומר הפעיל בשלושת התכשירים בהם נעשה שימוש לצורכי ריסוס מן האוויר בקרקעות המדינה בנגב, נבקש לציין, כי אין הוא נכלל ברשימת קוטלי העשבים המנוייה בתקנות הגנת הצומח (שימוש בקוטלי עשבים), התשכ"ט-1969.

נוכח העובדה שהגליפוסט אינו נכלל כאמור ברשימת קוטלי העשבים המנוייה בתקנות הגנת הצומח (שימוש בקוטלי עשבים), התשכ"ט-1969, אין צורך ברשיון לשם עריכת פעולות ריסוס מן האוויר בחומר זה.

54. עתה נעמוד על תהליך הריסוס מן האוויר.

בבוקר הריסוס מסמנים אנשי הסיירת הירוקה את השטח המיועד לריסוס לאחר שבדקו כי אין אף אדם או בעל חיים בשטח. ככלל, דגלנים של הסיירת הירוקה נשארים במרחק של 120 מ' מן השטח, במהלך הריסוס כולו; ואם מתברר במהלך הריסוס כי אדם או בעל חיים נכנס לשטח הריסוס, הריסוס מופסק עד לפינוי מלא של השטח.

עם זאת, בשטחים מרוחקים (בעיקר אלו המצויים בשטחי אש), או באזורים בהם קיים סיכוי לחיכוך גבוה עם האוכלוסייה וקיים קושי בהגעת כוחות משטרה, מתבצע הריסוס באמצעות שני מטוסים, שיש קשר רדיו ביניהם. המטוס הראשון הינו מטוס קל, בו נמצא אף הפקח האזורי הרלבנטי, והמטוס השני הינו מטוס הריסוס. בשיטה זו מסמן המטוס הראשון את השטח באמצעות טיסה נמוכה מעל גבולותיו ובעזרת תוואי שטח בולטים המודגשים ברשת הקשר. המטוס הראשון מבצע גיחה בלא ריסוס מעל השטח, ורק לאחר שהובהר למטוס הריסוס מהו

השטח המיועד, מתבצע הריסוס על ידי המטוס השני, כאשר במהלך הריסוס עצמו נותר המטוס הראשון מעליו ומפקח כי אין חריגות מן התוואי שנקבע. מקום בו מבחינים יושבי המטוס באנשים המצויים באזור, מופסק הריסוס לאלתר באמצעות רשת הקשר.

בכל מקרה, נשמר מרחק של 500 מ' לפחות ממבנים סמוכים, אם וככל שאלה קיימים בסביבה.

55. כאן המקום לציין, כי תמונות המתעדות את הליך הריסוס מלמדות כי הגבול בין השטח המרוסס בו קמלו הגידולים לבין השטח הירוק לצידו ברור וחד. העתקים מן התמונות יצורפו ויסומנו מ/9. דבר זה מלמד באורח ברור על היקף השפעתו של תכשיר הריסוס.

56. אשר לאבטחת פעולות הפינוי, הרי שבשונה מפעולה אגרוטכנית, ביצוען של פעולות ריסוס מן האוויר אינו דורש, בכל המקרים, סיוע של כח אבטחה. באותם מקרים בהם הדבר נדרש, כח האבטחה הנחוי, לגבי שטח בגודל של אלפי דונמים, עומד על כ- 15-20 עובדי הסיירת הירוקה וכ- 40-60 שוטרים, על-פי החלטת המשטרה. כח בהיקף דומה נדרש לשם אבטחתה של פעולת סילוק אגרוטכנית בשטח שגודלו מאות ספורות של דונמים בלבד.

לשם ההשוואה נבקש להוסיף ולהפנות לנתונים שצוינו בסעיף 46 לעיל בכל הנוגע לכח האדם אשר נדרש לצורך ביצוען של פעולות אגרוטכניות לסילוק פלישות מסוג זריעה ועיבוד חקלאי שארעו השנה בנגב.

57. למען שלמות הדברים יצוין, כי אמצעי נוסף בו נעשה שימוש לשם סילוק פולשים לצורכי עיבוד חקלאי אל קרקעות המדינה בנגב הוא הריסוס מן הקרקע.

השימוש באמצעי זה נעשה החל משנת 1986 ועד לעצם היום הזה, וזאת בשטחים קטנים, התחומים בטרסות גבוהות או בשטחים מבוטרים או במדרונות הרים, דהיינו בשטחים אשר אינם מתאימים להפעלת אמצעים אגרוטכניים או ריסוס מן האוויר. ככלל המדובר בשטחים הסמוכים לגבול איזור יהודה והשומרון.

הריסוס מבוצע ככלל באמצעות מרססי גב, בהליכה לאורך החלקות (אם כי במקרים מיוחדים, בהתאם לתנאי השטח, נעשה שימוש אף בטרקטורים קטנים).

ההיבטים הבריאותיים של הריסוס

58. עתה נתעכב על הסוגיה המרכזית לה נדרשת העתירה – ההיבטים הבריאותיים של הריסוס.

59. בפתח הדברים נציין, כי בשונה מן הנטען בעתירה, אין כל אינדיקציה לכך שבפעולות הריסוס מן האוויר שנעשו על ידי המדינה בנגב נגרמה פגיעה בריאותית למי מתושבי הפזורה למעט טענה בעלמא של העותרים.

דברים אלה יפים אף באשר לריסוס באיזור עבדה, לגבי צירפו העותרים מכתב של שירותי בריאות כללית. לעניין זה נבקש לציין כי, עיון במכתב עצמו אינו תומך בטענות העותרים. מעבר לכך נבקש להוסיף ולציין כי במענה לפנייתה של העותרת 5, נערך על ידי לשכת הבריאות המחוזית של משרד הבריאות בירור מעמיק, אשר העלה כי אצל אף אחד מן האנשים שפנו למרפאת שירותי בריאות כללית לא נמצאו סימני השפעה של ריסוס על בריאותם ועל כן שוחררו אלה לביתם ללא צורך בהמשך טיפול. כמו כן נמסר על ידי הרופא הוטרנר המחוזי של

משרד החקלאות ופיתוח הכפר ללשכת הבריאות המחוזית, כי לא נמצאה על ידו עדות לריבוי סימני מחלה או תמותה בבעלי חיים באזור בתקופה הסמוכה לריסוס. ממצאי בירור זה הודעו לעותרת 5 במכתב של רופאת הלשכה מיום 27.4.03. במסגרת מכתב זה, אף ציינה רופאת הלשכה כי לפי סקירת ספרות שביצעה, התכשיר "ראונדאפ" אינו רעיל לבני אדם כאשר משתמשים בו לפי הוראות היצרן וכי אין הנחיה למניעת כניסת בן אדם לשדה שרוסס על ידי "ראונדאפ". העתק המכתב, אשר משום מה לא צורף לעתירה, יצורף ויסומן מ/ש 10. מכתב דומה אף נשלח על ידי ראש שירותי בריאות הציבור במשרד הבריאות בתשובה לפנייתו של מר אבו סביח, אשר הציג עצמו כ"סגן ראש המועצה לכפרים הבלתי מוכרים בנגב". העתק המכתב יצורף ויסומן מ/ש 11.

60. לא זו אף זו; כפי שכבר הוזכר, מאז החל השימוש באמצעי הריסוס מן האוויר לפני כארבע שנים, לא נפתח כל הליך שיפוטי בנוגע לנזק בריאותי כלשהו שנגרם כתוצאה מן הריסוס. נשוב ונטען, כי אם היו בידי העותרים ראיות על פגיעה קונקרטיית של ממש, חזקה עליהם כי היו פונים בקשר לכך בהליך השיפוטי המתאים.

61. על תמונת המצב מן השטח נבקש להוסיף את ההערות הבאות:

ראשית, גליפוסט הינו החומר הפעיל הנפוץ ביותר במדינת ישראל ובעולם בתכשירים קוטלי עשבים.

שנית, התכשירים המבוססים על החומר הפעיל גליפוסט מיועדים, בין היתר, להקמלת גידולים מסוג חיטה, שעורה, ש"ש (שיבולת שועל), תירס ופנסילריה, למטרות שחת ותחמיץ, דהיינו אחת ממטרות המקובלות והמותרות של השימוש בהם היא לשם האצת הליכים להכנת דברי מאכל עבור מאכל בעלי חיים.

שלישית, הגליפוסט מסווג בקבוצת החומרים אשר רעילותם היא הנמוכה ביותר; לחומר שאריות מותרות בגידולים אכילים, הן על פי תקנות בריאות הציבור (מזון) (שאריות חומרי הדברה) (תיקון) תשס"ב-2002 והן בקודקס אלימנטריס (קודקס למזון, מטעם WHO - ארגון הבריאות העולמי, ו-FAO - ארגון המזון והחקלאות העולמי, השייכים שניהם לאו"ם, בו מצויים בין השאר סטנדרטים בינלאומיים לבטיחות מזון).

רביעית, על פי המידע הקיים במשרד החקלאות ופיתוח הכפר, החומרים הנלווים לחומר הפעיל בתכשירים "ראונדאפ", גליפוגן וטייפון הינם חומרים מקובלים ביותר בתעשיית חומרי הדברה שעיקר תכליתם לגרום לחומר הפעיל להידבק לשטח הפנים של העלים המרוססים. הוספת חומרים אלה היא בכמויות קטנות ביותר, שאינן עולות דרך כלל על 1% מההרכב. יצויין בהקשר זה, כי הועדה הבינמשרדית, אשר ייעצה למנהל האגף להגנת הצומח וביקורת במשרד החקלאות ופיתוח הכפר בדקה בהליך הרישום אף את השפעותיהם של חומרים אלה. עוד יצוין, כי אחד החומרים לגביהם טוענים העותרים לסיכונים בריאותיים משמש אף את תעשיית הקוסמטיקה (POEA), וחומר אחר – את תעשיית המזון (החומר sorbic acid).

62. כדי לבסס את עמדת המדינה כי הריסוס מן האוויר בתכשירים קוטלי עשבים המבוססים על החומר הפעיל גליפוסט אינו יוצר פוטנציאל לסיכון בריאותי לבני אדם נצטרף לתצהיר זה חוות דעת טוקסיקולוגית מטעם הטוקסיקולוג הראשי במחלקה לבריאות הסביבה של משרד הבריאות. נשוב ונציין כי המדובר בחוות דעת מקיפה שנערכה מחדש לצורך צירופה לתצהיר תשובה זה, הכוללת אף התייחסות רחבה לחוות הדעת שהמציאו העותרים וכן למאמרים עליהם הן מסתמכות.

חוות דעתו של פרופ' ווינסטון מתייחסת ל"גליפוסט", שהוא החומר הפעיל בקוטלי העשבים בהם התבצע הריסוס דנן. פרופ' ווינסטון מציין בראשית חוות דעתו כי הגליפוסט הוא החומר הפעיל הנפוץ ביותר בעולם, כולל בארצות הברית, בתכשירים קוטלי עשבים. פרופ' ווינסטון מוסיף ומציין כי פעילותו קוטלת העשבים של הגליפוסט נוצרת כתוצאה מחסימת דרכו של אנזים אשר הינו קריטי לגדילה של הצמח וכי אנזים זה אינו קיים בבעלי חיים, לרבות בני אדם. משכך, מציין פרופ' ווינסטון, כי פעולת קטילת העשבים של החומר היא אקסלוסיבית לצמחים; ומכאן הרעילות הנמוכה של החומר על בעלי חיים.

פרופ' ווינסטון מוסיף וסוקר בחוות דעתו מחקרים שונים שנערכו ביחס להשפעותיו של הגליפוסט על העור, על הסיכון לחלות במחלות הסרטן ועל היווצרות מומים מולדים.

ממצאי מחקרים אלה לומד פרופ' ווינסטון כדלהלן:

- השפעת הגליפוסט על העור אינה עולה ככלל על השפעת חומר ניקוי ביתי, ובנסיבות מסוימות המפורטות בחוות הדעת אינו עולה על השפעתו של שמפו לתינוקות.

- מחקרים שנערכו על ידי מומחים שונים בעולם לא מצאו כל קשר בין גליפוסט לסרטן. מחקרים אלה אף שללו את ממצאי המחקר השבדי אשר צוטט בחוות הדעת מטעם העותרים, בו נמצא קשר בין גליפוסט לסרטן הלימפומה (NHL) Non-Hodgkins; אותם מומחים קבעו כי אין לראות בממצאי מחקר זה ראיה אמינה לקשר בין גליפוסט לסרטן, וכי כשלים שונים באופן ניהול המחקר הובילו לממצאים המוטעים. ואמנם, מציין פרופ' ווינסטון, כי גופים רגולטוריים שונים ברחבי העולם אינם קושרים בין השימוש בגליפוסט לבין מחלת הסרטן.

- מחקרים שונים, שנערכו על פי מגוון שיטות בחינה, מלמדים כי לגליפוסט אין אף השפעה מוטגנית, דהיינו אין הוא פוגע ב-DNA.

אשר להשפעות אפשריות של החומר לטווח הרחוק, קובע פרופ' ווינסטון, כי כללי הרישוי המחמירים שנקבעו ברחבי העולם, כמו גם בישראל, כתנאי לשימוש בחומר, מבטיחים כי ננקטים אמצעי הזהירות ההולמים. פרופ' ווינסטון, מוסיף ומציין לעניין זה, כי ניסויים שנערכו לצורך בחינת הכמות הגדולה ביותר של החומר שאינה גורמת לאפקט כלשהו הניתן לאבחנה בזנים הרגישים ביותר של בעלי חיים (NOEL) ולצורך בחינת כמות החומר הנמוכה ביותר שגורמת לאפקטים פיזיולוגיים מסויימים (LOEL) מלמדים כי רק שימוש בכמויות גדולות ביותר של גליפוסט (כמויות גדולות פי כמה מאלה בהן נעשה על ידי המדינה שימוש במהלך פעולות הריסוס נשוא העתירה) יכול לגרום לאפקטים פיזיולוגיים. אף הזמן המיזערי אשר נקבע קודם לחזרתם של עובדים לאזורים מרוססים (REI) ביחס לתכשירי ריסוס אשר המרכיב הפעיל בהם הוא גליפוסט הינו קטן ביותר לעומת קוטלי עשבים אחרים (4 שעות לעומת פרקי זמן של 12, 24 ו-48 שעות שנקבעו ביחס לחלק מקוטלי העשבים האחרים).

פרופ' ווינסטון מוסיף ומציין בחוות דעתו, כי הוועדה להגנה על בטיחות המזון שהוקמה בארה"ב במסגרת החוק להגנת איכות המזון הפחיתה לאחרונה את מקדם הבטיחות של החומר גליפוסט ביחס לתינוקות וילדים (מ-X10 ל-X1), וכי הדבר מהווה ראיה לכך שילדים אינם רגישים במיוחד לחומר גליפוסט.

פרופ' ווינסטון תומך חוות דעתו אף בממצאי בדיקות שנעשו בעקבות ריסוס שדות הסמים בקולומביה בחומר גליפוסט, לפיהם הריסוס לא גרם לעלייה בתחלואה של בני האדם שהתגוררו באותם איזורים. פרופ' ווינסטון מציין לעניין זה כי בריסוס בקולומביה נעשה שימוש בחומר בו ריכוז החומר הפעיל היה גבוה יותר מזה בו נעשה שימוש על ידי מדינת ישראל בנגב.

לאחר ניתוח של נתוני השימוש בתכשירי הריסוס, כפי שנמסרו לו על ידי חברת כים-ניר (הכוללים את המינון של החומר, גודל הטיפות ונתונים על מהירות הרוח), קובע פרופ' ווינסטון כי מן הבחינה הטוקסיקולוגית אין הם מצביעים על חשיפה משמעותית לתכשיר הריסוס במהלך הריסוס מן האוויר.

לסיכום חוות הדעת, מתייחס פרופ' ווינסטון למחקר שנערך בשנת 2000 על ידי וויליאמס ואח', אשר לדעתו הוא המחקר המקיף ביותר שנערך בנושא הבטיחות של קוטל העשבים "ראונדאפ". פרופ' ווינסטון מציין כי מחקר זה התייחס לחומר הפעיל גליפוסט, לחומרים הנלווים לו בתכשיר ה"ראונדאפ" ולחומרי הפירוק. מסקנתו של מחקר זה, היא כי על פי התרחישים הגרועים ביותר האפשריים השימוש בתכשיר ה"ראונדאפ" על פי תנאי שימוש הנוכחיים והצפויים בעתיד, אין בו כדי ליצור סיכון בריאותי לבני אדם.

64. במסמך ההתייחסות לטענות העותרים הנלווה לחוות הדעת, מסכם פרופ' ווינסטון וקובע כי גופים רגולטוריים של ממשלות רבות וארגוני בריאות מן המוכבדים ביותר בעולם, ובכללם משרד הבריאות בקנדה Health Canada, הסוכנות להגנת הסביבה בארה"ב U.S Environmental Protection Agency, האיחוד הארופי ואיגון הבריאות העולמי World Health Organization, חקרו באורח מקיף את ההשלכות הרפואיות האפשריות של הגליפוסט, תכשירים בהם גליפוסט ורכיביהם של אותם תכשירים; המחקרים נערכו על פי הפרוצדורות המקובלות בתחום הטוקסיקולוגיה, והם מקובלים על כלל קהילת הבריאות העולמית.

65. פרופ' ווינסטון מוסיף ומתייחס בפירוט לכל אחד מהמאמרים עליהם מבססים מומחי העותרים את חוות דעתם הנוגדת. פרופ' ווינסטון מראה כי מאמרים אלה אינם יכולים להוות אסמכתא של ממש אשר יש בה כדי לגרוע מן המסקנות אליהן הגיעו כאמור הגופים הנכבדים שאישרו את השימוש ב"ראונדאפ". כך, מראה פרופ' ווינסטון כי חלק מן המאמרים חסרי ערך מדעי; אחרים, ובראשם המחקר השבדי אשר צוטט בחוות הדעת מטעם העותרים, בו נמצא כביכול קשר בין גליפוסט לסרטן הלימפומה (NHL) Non-Hodgkins, זכו ובצדק לבקורת מדעית נוקבת.

66. לסיום נבקש להתייחס לטענות העותרים כנגד חוות הדעת של פרופ' ווינסטון אשר צורפה להודעה מטעם המשיבים. נקודת המוצא של הבחינה שערך פרופ' ווינסטון היתה אמנם החומר המדעי אשר פורסם ביחס לתכשיר ה"ראונדאפ" ומרכיביו באתר האינטרנט של חברת מונסנטו המייצרת את תכשיר ה"ראונדאפ". פרופ' ווינסטון מסביר בהקשר זה, כי מקובל לייחס משקל רב לחומר מדעי אשר נאסף על ידי היצרן במהלך תהליך האישור של תכשיר. הטעם לכך הוא כי כדי לקבל את אישורן של הרשויות הרגולטוריות במדינות השונות לתכשיר שייצר, נדרש היצרן לעמוד באמות מידה נוקשות ביותר GLP-GOOD LABORATORY PRACTICE; אי עמידה באמות מידה אלה תסכן את מעמדו של היצרן אל מול רשויות אלה. אשר על כן, נוהגים היצרנים לשכור מומחים בעלי שם לערוך את המחקרים המבססים את בקשות הרישום של התכשירים שהם מייצרים (וכך אמנם עולה מבידיקת קורות החיים והרקע המקצועי של המומחים שערכו את הבחינה הרפואית של תכשיר ה"ראונדאפ", כפי שפורטו בחוות דעתו של פרופ' ווינסטון). ואמנם, מאמרים המסכמים את ממצאי הבחינה שנערכה על ידי אותם מומחים עימם עובדים היצרנים מתפרסמים דרך שיגרה בכתבי עת מדעיים ואין מקלים בהם ראש. יחד עם זאת, פרופ' ווינסטון לא קבל את ממצאי ומסקנות החוקרים שהועסקו על ידי חברת מונסנטו "כזה ראה וקדש"; אלא טרח ובדק בעצמו את האסמכתות עליהן ביססו אותם חוקרים את מאמריהם כמו גם התייחסויות נוספות לגליפוסט, לתכשיר ה"ראונדאפ" ומרכיביו במאמרים מדעיים ובפרסומים של רגולטורים וארגוני בריאות בינלאומיים.

יתרונות הריסוס מן האוויר

67. כפי שכבר הוזכר, המדינה החלה לעשות שימוש בכלי הריסוס מן האוויר לצורך התמודדות עם בעיית הפלישות לצורכי עיבוד חקלאי עונתי לאדמות המדינה בנגב נוכח התנהגות אלימה של פולשים במהלך הפעלתם של כלים חלופיים להתמודדות עם בעיה מסוג זה, הפגיעות הגופניות אשר היא גרמה למפנים ולפולשים כאחד והשלכות הרוחב אשר עלולות היו לנבוע מכך.

עוד הזכרנו כי בשל החשש מפני חיכוכים אלימים נוספים במהלך פעולות כנגד מעשי פלישה לצורכי עיבוד עונתי חקלאי, נאלצה המדינה להפסיק למשך כשנתיים את פעולות הפינוי, על המחיר הכרוך בכך בכל הנוגע להגנה על האינטרס הציבורי במקרקעי ישראל ולשלטון החוק.

68. הנסיון שהצטבר עד כה בהפעלת כלי זה להגנה על זכויות המדינה בקרקעותיה בנגב מפני פלישות לצורכי עיבוד עונתי, מלמד כי המדובר בכלי יעיל ובטיחותי.

69. אשר ליעילות הכלי, מן הראוי להקדים ולציין כי השימוש בפעולות הריסוס מן האוויר הוביל באופן מצטבר לאורך השנים לפינוי של שטחים בהיקף של 31,000 דונם מפלישות לצורכי עיבוד חקלאי. עוד יצוין, כי פעולות אלה לא נתקלו בהתנגדות אלימה (למעט מקרה בודד של זריקת אבן) ועל כן אף לא היו פגיעות גופניות במי מן הנוגעים בדבר. פועל יוצא מכך, אף ניתן היה להסתפק בכח פינוי ובליווי משטרת בהיקף מצומצם יותר.

לא זו אף זו; היקף השטחים אליהם היו פלישות לצורכי עיבוד חקלאי ירד באורח משמעותי מאז החל השימוש בכלי הריסוס מן האוויר. בעוד שבשנת 2002 היקף השטחים אשר נפלו לצורכי עיבוד חקלאי עונתי עמד על כ- 16,000 דונם (מתוכם רוססו 12,000), הרי שבשנת 2004 היקף השטחים שנפלו עמד על 7,000 דונם בלבד, מתוכם רוססו כ-6,000 דונם (יצוין כי מדי שנה מרוססים כ-90%-80% מן השטחים הנפלים וזאת, בין היתר, כדי להימנע מריסוס שטחים קרובים לאזורי מגורים או דרכים בהם עובר הציבור).

הנתונים האמורים מעידים על כי בעקבות השימוש באמצעי של ריסוס מן האוויר חלה ירידה בהיקף הפלישה.

70. כאן המקום לציין, כי אף המציאות שנוצרה בעקבות הוצאתו של צו הביניים במסגרת תיק זה, המונע ריסוס של קרקעות המדינה לשם סילוק פלישות לצורכי זריעה ועיבוד, יש בה כדי להעיד על חיוניותו של אמצעי זה לשם התמודדות יעילה עם תופעת הפלישות לקרקעות המדינה לצורכי זריעה ועיבוד.

71. כידוע, ביום 23.3.04 יצא מלפני בית משפט נכבד זה צו ביניים המכוון כלפי המשיבים "והמונע מהם או ממי מטעמם לרסס יבולים חקלאיים של תושבים מהכפרים הלא מוכרים בנגב".

מאז הוצא צו הביניים, ונכון לימים אלו, מצויים אנו בעיצומה של השתלטות מסיבית על מקרקעי ישראל בנגב.

המדובר בתופעה גדולה בהיקפה אשר מתפשטת והולכת כאש בשדה קוצים. כך, בימים האחרונים מאז תחילת הגשמים, מדווחים מדי יום ביומו מספר הולך וגדל של דונמים פלוישים. נכון למועד כתיבת שורות אלה - נפלו כ-11,135 דונמים!

על פי כל הסימנים בשטח, היד עוד נטויה והחשש הוא כי השנה יהיו בנגב פלישות לקרקעות מדינה בהיקפים שלא נראו כמותם בעבר.

להלן יפורט היקף הפלישות נכון ליום 6.2.05:

1. איזור נבטים דרום – בשנים האחרונות לא היו כלל פלישות באזור זה. השנה נפלו כ- 1,100 דונם. יצוין, כי אלמלא הפלישה ניתן היה להשכיר קרקעות אלה לבדואים. עוד יצוין, כי בשטח ישנן סימנים ראשוניים לכוונה לביצוע פלישות לשטחים נוספים. ביום 17.1.05 התבצע סילוק פולשים באמצעים אגרוטכניים באזור זה. ראה: סעיף 46 לעיל.

2. איזור רהט - לאזור זה פלשו, בין היתר, פרטים הנמנים על בני משפחת א-טורי, עליה נמנים אף העותרים 1 - 3. מסתבר כי בעת שבני המשפחה מבקשים את הגנת בית המשפט מפני ביצוע הריסוסים, בוצעו על ידם באזור רהט פלישות ל - 4,000 דונם! מדובר בגידול עצום לעומת השנה שעברה בהיקף הפלישות דווקא בשטח זה וזאת בקרוב ל - 1,700 דונם. על פי הדיווחים מהשטח בימים אלה מבוצעות בשטח עבודות המעידות על כוונה לביצוע פלישות לקרקעות נוספות באזור. יצוין כי אלמלא הפלישה ניתן היה להשכיר קרקעות אלה לבדואים. ביום 1.2.05 התבצע סילוק פולשים באמצעים אגרוטכניים באזור זה. ראה: סעיף 46 לעיל.

3. דימונה – ערוער – מתחילת השנה ועד היום נפלו כ - 2,070 דונם, שטחים אשר אלמלא הפלישה ניתן היה להשכירם לבדואים. לשם השוואה בשנה שעברה נפלו 1,280 דונם, היינו גידול של מאות דונמים.

4. אזור יתיר - פלישות בהיקף של 3,200 דונם לעומת 3,000 דונם. אף כאן, אלמלא הפלישה ניתן היה להשכיר קרקעות אלה לבדואים.

5. אזור רמת חובב - רמת בקע - פלישות של קרוב ל - 1,000 דונם. באזור זה לא היו פלישות בעבר כלל. מן המינהל נמסר, כי לאחרונה הושכרו קרקעות אלה לפולשים.

6. באזור ערד נפלו כ-300 דונם. בעבר נפלו כ-200 דונם. לאחרונה התבצע באזור זה סילוק פולשים באמצעים אגרוטכניים.

יצוין, כי בימים אלו נערכים נסיונות להגיע להסדר חוזי עם הפולשים השונים, בנסיון להשכיר חלק מן השטחים הפלוישים.

פועל יוצא מן המצב המתואר לעיל, בימים האחרונים, אנשי הרשויות מוצאים עצמם מדי יום ביומו מבלים שעות ארוכות בהגשת תלונות במשטרה ובפתיחת תיקים חדשים על פלישות טריות נוספות, לרבות באיזורים בהם לא היו כלל פלישות בעבר. מדובר בנוק של ממש לאינטרסים הציבוריים עליהם מופקדת המדינה בכל הנוגע למקרקעי הציבורי כפי שפורטו לעיל, כמו גם באינספור שעות עבודה ומשאבים ציבוריים המוקדשים לטובת הפעילות האמורה.

מצב דברים זה אילץ את המשיבים, בלית ברירה, לפעול לפינוי הפלישות הקיימות, בהיקפים כה רחבים, באופן מכני בסיוע כוחות משטרת ישראל. בהקשר זה לא יכול להיות ספק, כי מימוש זכויות הבעלות באופן פיזי באמצעות חריש מכני – כרוך בסיכונים מוגברים לכל הנוגעים בדבר, ומחייב היערכות משטרתית מיוחדת על חשבון הפעילות השוטפת.

72. עולה מן המקובץ, כי השימוש בכלי של ריסוס מן האוויר לסילוק פלישות לצורכי עיבוד וזריעה משמעותו ירידה של ממש בהיקף הפלישות מסוג זה. עוד עולה כי המדובר בכלי שאינו מעורר התנגדות אלימה ועל כן אף לא היו במהלך הפעלתו פגיעות גופניות במי מן הנוגעים בדבר. פועל יוצא מכך, אף פוחת היקף הליווי המשטרתי הדרוש לצורך פינוי הקרקעות הפלושות. לעניין אחרון זה, נבקש לשוב ולהפנות להיקפים האדירים של כח אדם אשר נדרש לביצוען של פעולות אגרוטכניות לסילוק פלישות לצורכי עיבוד וזריעה בשנה זו, בה חל צו ביניים אשר מנע את השימוש בכלי הריסוס מן האוויר, כמפורט בפסקאות 46 ו-56.

73. אל מול מאזן זה, של יתרונות השימוש בכלי הריסוס מן האוויר אל מול חסרונות השימוש בכלים המתאימים האחרים, לא עלה ביד העותרים להצביע על נזק בריאותי או אחר שנגרם לתושבי הפזורה, למעט כמובן ההכבדה על יכולתם לתפוס ולעבד קרקעות של המדינה, בניגוד לדעתה ורצונה.

סיכום והתייחסות לטענות העותרים

74. בפני מדינת ישראל ניצבת בעיה קשה של פלישות חוזרות ונשנות לקרקעות בבעלותה ובחזקתה בנגב על ידי התושבים הבדואים.

75. על פי חוק מינהל מקרקעי ישראל, תש"ך-1960, האחריות על ניהולן של קרקעות המדינה, קק"ל ורשות הפיתוח הופקדה בידי הנאמנות של מינהל מקרקעי ישראל. מתוקף אחריותו האמורה נדרש המינהל לשמור על בעלות המדינה וחזקתה בקרקעותיה, באורח אשר יאפשר את ניהולן לצרכים השונים על פי שיקולים ענייניים, באורח שוויוני ושקוף, ובהתאם ליעדים כפי שייקבעו על ידי מועצת מקרקעי ישראל.

76. לצורך כך פועל המינהל - יחד עם רשויות אחרות המסייעות בידו ובראשן ה"סיירת הירוקה" ומשטרת ישראל - לסילוקם של פולשים אל קרקעות המדינה, וזאת תוך שימוש במכלול הכלים שנותן הדין בידיהם של בעלים ו/או מחזיקי בקרקע בכלל, ובידי מדינת ישראל בפרט.

77. בכל הנוגע לבעיית הפלישות בדרך של זריעה עונתית בקרקעות המדינה בנגב, נמצא צורך בהפעלת כח אקטיבי למימוש הסמכויות הקבועות בדין לשם הגנה על זכויות המדינה כבעלים ומחזיקי הקרקע (ובכללן הסמכויות הקבועות בסימן ב' לפרק ג' (הגנת הבעלות והחזקה) ובפרק ד' (בנייה ונטיעה במקרקעי הזולת) לחוק המקרקעין), והסמכויות הקבועות בדין לשם הגנה על שטחי אש מפני פלישות; צורך זה התהווה לאחר שיתר הכלים בדין לסילוק פולשים, המעבדים ללא רשות את אדמות המדינה: שילוט, התראות, תביעות משפטיות, העלו חרס.

78. במהלך השנים ניסה המינהל אמצעים שונים למימוש סמכויותיו האמורות, ובכלל זאת פעולות אגרוטכניות להפיכת הקרקע הזרועה שלא כדין וריסוס מן הקרקע, ואולם אלה נחלו הצלחה חלקית בלבד. היקף הפלישות הלך וגדל מדי שנה, וקצב הסילוק של הפולשים לא יכול היה להדביק גידול זה.

מנגד הפעלתם של אמצעים אלה עוררה חיכוכים קשים בין אנשי רשויות האכיפה לבין הפולשים ותומכיהם. כפי שפורט לעיל, חיכוכים אלה גבו מחיר של פגיעות פיזיות ופגיעה ברכוש, תוך

חשש מהתלהטות והידרדרות השטח למהומות רחבות יותר. פועל יוצר מכך, נדרש ליווי משטרת כבד לכל פעולת סילוק שהתבצעה בשטח, כאשר המדובר באלפי דונמים רבים של קרקעות אליהן נעשו פלישות על דרך של עיבוד וזריעה עונתית. הדבר גבה מחיר גבוה ממשטרת ישראל אשר נדרשה להקצות כח אדם רב לליווי פעולות הסילוק, כח אדם אשר נגרע מן הפעילות השוטפת של המשטרה בתחומי הבטחון והפשע.

כך, מלבד החשש לפגיעה פיזית בשוטרים ובעובדי ציבור – כמו גם בפולשים ובתומכיהם – היה קושי אף בתיאום ובהערכות המיוחדות והמורכבת מול המשטרה, העמוסה ממילא במטלות רבות.

קשיים אלה הובילו, מטבע הדברים, לצמצום בהיקפן של הפעולות (עד כדי הפסקתן כליל משך השנים 2001-1999).

79. נוכח האינטרס הציבורי הגדול בשמירה על המשאב הקרקעי של מדינת ישראל, ונוכח הבעייתיות בה נתקלו כלי האכיפה האחרים בהתמודדות עם תופעת הפלישה לצורכי עיבוד חקלאי עונתי לקרקעותיה בנגב, הוחלט לעשות שימוש במקרים המתאימים אף בכלי של ריסוס מן האוויר.

נשוב ונציין, כי פלישה לקרקעות מדינה הינה מעשה בלתי חוקי, אשר נועד לשלול מן המדינה את זכותה וחובתה לנהל את אדמותיה על פי קריטריונים וצרכים שנקבעו על ידי מוסדותיה. מטרת הפולש היא לקחת לעצמו את החופש לעשיית רווחים על חשבון הצרכים האחרים, בין אם מדובר בצרכיהם של אזרחים בדואים אחרים להתפרנס מעיבוד אותה קרקע ובין אם מדובר בצרכי כלל הציבור (כגון השימוש בקרקע כשטח אש, שימוש הרווח לא מעט בקרקעות המדינה בנגב).

מכאן שמעבר לשאלה הקניינית ולפגיעה ביכולתו של המינהל לנהל את קרקעות המדינה באורח ענייני ומושכל, הרי שהימנעות מצעדי אכיפה אפקטיביים כלפי הפולשים מהווה אף פגיעה קשה בשלטון החוק.

80. כפי שהראינו לעיל, נקיטה באמצעי הריסוס נעשתה רק לאחר שהושמו בשטח שלטי אזרה המזהירים כל אדם מפני כניסה אליו, נשלחו התראות לפולשים בהן נדרשו אלה לפנות את הקרקע ולסלק את הגידולים, ובמקרים המתאימים אף הוגשו תלונות למשטרה. רק לאחר שהוברר כי אמצעים אלה אין בהם כדי להועיל, לא היה עוד מנוס מפני נקיטה בצעדים אפקטיביים לסילוק הפולשים, מכה הוראות הדין המתירות עשיית דין עצמי, ובכלל זאת ריסוס מן האוויר של הגידולים.

81. פעולות הריסוס נעשו באמצעות תכשירים המבוססים על החומר הפעיל גליפוסט אשר הינו החומר הפעיל הנפוץ ביותר לשימוש בארץ ובעולם בתכשירים קוטלי עשבים. התכשירים בהם נעשה שימוש רשומים בישראל, רישום אשר נעשה לאחר הליך בדיקה מקיף על ידי משרד החקלאות ופיתוח הכפר.

82. על-פי חוות דעתו של הטוקסיקולוג הראשי במשרד הבריאות (המחלקה לבריאות הסביבה), ריסוס מן האוויר בתכשירים קוטלי עשבים המבוססים על החומר הפעיל גליפוסט, אינו יוצר סיכון בריאותי. ואמנם, כפי שפורט לעיל, אין כל אינדיקציה לכך שבפעולות הריסוס מן האוויר שנעשו על ידי המדינה בנגב נגרמה פגיעה בריאותית כלשהי.

83. נוכח הדברים האמורים, יטענו המשיבים, כי המדינה, כבעלים ו/או מחזיקה בקרקע, מוסמכת הייתה לנקוט באמצעי אכיפה שונים, לרבות ריסוס מן האוויר בתכשירים קוטלי עשבים המבוססים על החומר הפעיל גליפוסט, לשם סילוק עיבודים חקלאיים שנזרעו על ידי פולשים באדמותיה, וכי אין בפעולות הריסוס מן האוויר כדי לפגוע בזכות יסוד של מי מתושבי הפזורה.

המשיבים יוסיפו ויטענו, כי השימוש בכלי הריסוס מן האוויר היה כורח המציאות, בהתחשב עם הבעייתיות הכרוכה בסילוקם של עיבודים חקלאיים שנזרעו על ידי פולשים מקרב הפזורה הבדואית בשטחים פנויים אשר בבעלות המדינה בנגב כפי שתוארה לעיל ועם האינטרס הציבורי המובהק בשמירה על קרקעות המדינה ועל שלטון החוק.

84. המשיבים יוסיפו ויטענו, כי בנסיבות העניין כפי שפורטו לעיל, ובראשן החיכוך הקשה הנוצר בין הפולשים ותומכיהם לבין אנשי רשויות האכיפה מקום בו ננקטים אמצעי אכיפה אחרים, על המחיר הכבד שאלה כבר גבו משני צידי המתרס, אמצעי הריסוס מן האוויר הוא אמצעי הולם ומידתי לסילוק עיבודים שנזרעו על ידי פולשים בשטחים הפנויים שבבעלות המדינה בנגב.

ואמנם, הניסיון מלמד כי מאז החלה המדינה לעשות שימוש באמצעי של ריסוס מן האוויר חלה ירידה של ממש בהיקף הפלישות לקרקעות אלה. במקביל, בכל אותה תקופה בה נעשה שימוש באמצעי של ריסוס מן האוויר, חלה אף ירידה ברמת האלימות הכרוכה בפעולות האכיפה לסילוק פולשים. מנגד - לא חלפו 10 חודשים מאז הוציא בית משפט נכבד זה צו ביניים המונע ריסוס מן האוויר - והנה עדים אנו להתרחשותה של התופעה ההפוכה - היקף הפלישות במקרקעי המדינה חוזר ותופס תאוצה של ממש, וסביר כי ימשיך ויגדל ככל שירבו הגשמים באזור הנגב.

תצלומי אוויר המעידים על התופעה מצורפים בזאת כנספח **מ/ש 12** - הסימון הכחול מייצג את היקף הפלישות בשנים 2003-2004, ואילו הסימון האדום מייצג את היקף הפלישות בשנה זו (2004-2005).

כל זאת, כאשר אין בנמצא כל אינדיקציה לפגיעה בריאותית כלשהי הצפויה להיגרם או אשר נגרמה בפועל למי מתושבי הפזורה בשל פעולות הריסוס שבוצעו.

85. על יסוד הדברים האמורים, יטענו המשיבים כי אין כל עילה להתערבותו של בית המשפט הנכבד בבקשת העותרים.

86. אשר על הדברים האמורים, יתבקש בית המשפט הנכבד לדחות את העתירה.

87. עוד יתבקש בית המשפט הנכבד לבטל על אתר את צו הביניים שהוצא על ידו.

נשוב ונציין בהקשר זה, כי עונת הזריעה נמצאת בימים אלה בעיצומה. צו הביניים פוגע פגיעה של ממש ביכולתה של המדינה להתמודד עם מקרי הפלישה לצורכי עיבוד עונתי אל הקרקעות בבעלותה בנגב, מקרים המתרחשים בהיקפים גדולים בימים אלו ממש, והיד עוד נטויה. למותר לשוב ולציין את הפגיעה הקשה שיש בתופעה זו כדי לפגוע בזכויותיה של המדינה ובאינטרס הציבורי עליו היא אמונה.

זאת ועוד; המשך תוקפו של צו הביניים מחייב את המדינה לחזור ולהשתמש באמצעים אחרים לצורך אכיפת החוק במקרים של פלישות לצורכי עיבוד וזריעה, ובכלל זה, סילוק באמצעים אגרוטכניים. כפי שהובהר לעיל, אמצעים אלה מגדילים בצורה משמעותית את החיכוך עם

האוכלוסייה המקומית, היכנוך שכבר הוביל בעבר לעימותים אלימים בין התושבים לרשויות השלטון ואשר מחייב הקצאת כוחות משטרה בהיקפים גדולים לאבטחת הפינוי.

פועל יוצא מכך ומאילוצי כח האדם של המשטרה, הוא אף כי סילוקם של הפולשים ממקרקעי המדינה בנגב אינו יכול להתבצע בהיקפים הנדרשים.

בנוסף, מתבקש בית המשפט הנכבד לקבוע למען הזהירות כי משך התקופה מאז ניתן צו הביניים לא יובא במניין שלושים הימים הנדרשים כתנאי לעשיית דין עצמי על פי סעיף 18 לחוק המקרקעין [בהקשר זה יצוין, כי עמדת המדינה, הנקוטה בידה מאז שנת 1982, עת נתן בית משפט נכבד זה את פסק דינו בבג"צ 477/81 עזריה בן ישראל נ' המפקח הכללי של המשטרה ואח', פ"ד לו(4), 349, הינה כי מניין 30 הימים נפסק עם הגשת התלונה במשטרה. לגבי הפלישות שנעשו בנגב על-ידי זריעה, וטרם סולקו מחמת צו הביניים שהוצא בתיק, הוגשו תלונות במשטרה על-ידי הסיירת הירוקה בתוך פרק זמן זה. הסעד מתבקש נוכח פסק הדין של בית המשפט המחוזי בבאר שבע ביתק בר"ע 768/02, הקובע אחרת, ונוכח העובדה כי בית המשפט לא הכריע בעמדת המדינה בבקשת רשות ערעור שהגישה בעניין זה (רע"א 8861/03)].

לעניין עצירת מירוץ הזמן במהלך תקופת תוקפו של צו ביניים, נבקש להפנות לפסק הדין בבג"צ 6156/92 עזבון המנוח איתן דגן ז"ל ואח' נ' המפקח על הביטוח ואח', פ"ד מז(1) 237, שם קבע בית המשפט כי:

"...

נראה לנו כי בחישוב המועדים האמורים אין לקחת בחשבון את המועדים שבגינם ניתן צו ביניים על-ידי בית-משפט זה. צו הביניים של בית משפט זה מקפיא את מירוץ הזמן הסטטוטורי, שאם לא כן לא ניתן יהא לקיים ביקורת שיפוטית מלאה וראויה."

עוד ר' בג"צ 5130/91 סלימאן מחמד נעאמנה ואח' נ' יושב ראש הועדה המקומית לתכנון ובניה, תק-על 92(2), 129, ובג"צ 5236/97 מחמוד אבו עויס ואח' נ' יו"ר הועדה המחוזית לתכנון ובניה, מחוז ירושלים, תק-על 97(3), 200.

א י ש ו ר

אני הח"מ, _____, עו"ד, מאשר(ת) בזאת כי ביום _____, הופיע בפני מר ישראל סקופ, ת.ז. 053971107 המוכר לי אישית ולאחר שהזהרתיו כי עליו להצהיר את האמת וכי אם לא יעשה כן יהיה צפוי לעונשים הקבועים בחוק, חתם בפני על תצהיר דלעיל.